

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Infohariduse osakond

Info- ja dokumendihalduse eriala

Eneken Ulmas

**VÕRU TEENINDUSTOOTMISVALITSUSE
KUI INSTITUTSIOONI PÕHIÜLESANDED**

1945–93

Lõputöö

Juhendaja: PhD Lea Leppik

Kaitsmisele lubatud .....

Viljandi 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TÖÖSTUSTOOTMISE PERIOOD 1945–62	7
1.1. Võru Tööstuskombinaat 1945–50.....	7
1.2. Võru rajooni tööstuskombinaat 1951–57.....	10
1.3. Kohaliku Majanduse Kombinaat ja Tööstuskombinaat "Tamula" 1958–62	13
2. TEENINDUSE PERIOOD 1963–93	18
2.1. Teeninduskombinaat „Tamula“ 1963–81.....	18
2.2. Võru Teenindustootmisvalitsus 1982–93	23
3. ELANIKKONNA ELUTARBELISE TEENINDAMISE ANALÜÜS	33
KOKKUVÕTE	46
KASUTATUD LÜHENDID	51
KASUTATUD KIRJANDUS	52
LISAD	55
Lisa 1 1964. a reklaam Teeninduskombinaat „Tamula“	55
Lisa 2 Teenindustootmisvalitsuste loomine	57
Lisa 3 Elanikkonna elutarbelise teenindamise aruanne (vorm nr 1-bõt)	58
Lisa 4 Empiirilises analüüsis kasutatud lähteandmed	60
SUMMARY	61

SISSEJUHATUS

Nõukogude perioodil olid teeninduskombinaadid ja teenindustootmisvalitsused inimestele tuntud mõisted. Teenused, mida need institutsioonid pakkusid, olid vajalikud. Eesti Vabariigi taasloomine tõi teistlaadsed omandisuhted ja elukorralduse. Teisenesid ka teenused, mida inimesed vajasisid. Kuna teenus pole esemeline, siis sageli ei mõelda, kuidas teenused aja jooksul muutuvad ning mis organisatsioonid neid pakkusid.

Lõputöö uurimisteema on nõukogude aja teenindusmaja – tekkimine, ülesanded ja likvideerimine Võru Teenindustootmisvalitsuse näitel. Teema on oluline, sest nõukogude perioodi tööstusajalugu, eriti teenindussektorit, pole piisaval määral käsitletud. Ka on kasvanud uus põlvkond, kellel pole olnud isiklikku kokkupuudet teeninduskombinaadiga ning elutarbelise teenendamisega (nagu tollal nimetati). Eesti majandus on suurel määral keskendunud teenuste osutamisele ning teenusmajandusel nähakse ka tulevikus põhirolli. Teades teenuste pakkumise ja korralduse ajalugu on võimalik sellest õppida ja leida ideid tulevikuks. Võru Teenindustootmisvalitsuse ülesannete ja teenuste kirjeldamine võimaldab järgmistel uurijatel saada kiiremini ülevaate tema arhiivifondist ning teha eeldusi teiste analoogsete ENSV institutsioonide kohta.

Võru Teenindustootmisvalitsuse põhitegevuse kirjeldamine annab tervikpildi institutsioonist ning selle muutumisest nõukogude perioodil. Lühülevaade organisatsiooni olemasolu eesmärgist ja pakutavatest teenustest annab teadmise, kas ja kuidas muutus tegevuse fookus ajas. Lõputöö eesmärk on anda ülevaade Võru Teenindustootmisvalitsuse põhiülesannetest ning nende muutumisest perioodil 1945–93. Uurimisküsimused, millele vastust otsitakse, on:

- Kas ettevõtte oli staatiline, s.t püsis eesmärkide ja juhtimiskorralduse osas muutumatuna aastakümneid?
- Kas ettevõtte lähtus turust (tarbijanõudluse mahust) ning arvestas sellega?

Erialaste andmekogude ja infosüsteemide põhjal võib väita, et Eesti Vabariigi ajal pole teenindustootmisvalitsuste või teeninduskombinaatide tegevust ja ajalugu teaduslikes uurimistöödes märkimisväärselt käsitletud. On teada 2008. aastal TÜ Viljandi Kultuuriakadeemias Mari Paes'e tehtud kursusetöö „Hiiumaa teeninduskombinaat 1944–1962“, mille tulemused

tulenevalt autori erinevast ülesandepüstitusest leiavad käesolevas töös vähe kasutamist. Võru Teenindustootmisvalitsuse kohta ilmus 1985. aastal organisatsiooni 40. aastapäevaks tellitud brošüür pealkirjaga „Võru Teenindustootmisvalitsus“, mille koostajaks oli tootmisvalitsuse kunstnik-modelleerija V. Lepik.¹ See brošüür põhineb suures osas V. Lepiku 1975. aastal koostatud ajaloolisel ülevaatel,² mis omakorda kasutab suuresti teenindustootmisvalitsuse arhiivinimistu ajaloolist õiendit.³

Käesolev lõputöö on kirjeldav ja analüüsiv uurimus, mis on üles ehitatud kronoloogilisel ja temaatilisel printsiibil, tuginedes peamiselt arhiiviallikatele. Materjal Võru Teenindustootmisvalitsuse tegevuse kohta on eelkõige Riigiarhiivi Valga osakonnas, kus on Võru Teenindustootmisvalitsuse fond V-266. Arhiivifond jaguneb 16 sarjaks, koosnedes 3907 toimikust, millest 1092 on alatise säilitustähtajaga. Võru Teenindustootmisvalitsuse reklaamlehti on Eesti Rahvusraamatukogu arhiivkogus, seal on nad kui pisitrukiste sundeksemplarid. Reklaamlehti on ka Võrumaa Muuseumi arhiivkogus. Fotod Teenindustootmisvalitsuse töötajatest tööl või toodetest asuvad enamjaolt Võrumaa Muuseumi fotokogus.

Iga organisatsioon on mõjutatud keskkonnast, kus ta tegutseb, nii selle majanduslikust, poliitilisest kui sotsiaalsest osast. Võru Teenindustootmisvalitsuse ülesanded pidid olema mõjutatud ENSVs toimuvast. Lõputöös on vähe viiteid taustale, sest üldkäsitlust nõukogude aja majandussüsteemist autor ei leidnud.

Allikatega töötamisel on meeles peetud ajaloolase Marek Tamme mõtet: „küsimused, millest algab tõsiseltvõetav ajaloolase töö – kellele, milleks, kuidas“.⁴ Uuritava materjali juures oli vajalik allikakriitika. Teksti ilmestamiseks ja nõukogudeaegse sõnakasutuse edasiandmiseks, aga eelkõige jätmaks lugejale võimalus suhtuda kirjapandusse allikakriitiliselt, on kasutatud toleaaegset terminoloogiat, mis on kursiivis. Tsitaadid on samuti kaldkirjas, aga koos jutumärkidega. Statistika kasutamise osas on autor nõus ajaloolase Olaf Mertelsmanniga, kes leiab „*kuna alternatiive pole, siis peame Nõukogude statistikaid kasutama, aga seda tuleb teha*

---

¹ Võru Teenindustootmisvalitsus. 1985. Koost. Lepik, V. Tallinn: Valgus.

² Võrumaa Muuseum, VK_2982:372 Ar 990:372.

³ V-266. Nimistu I. 1945–1962. Riigiarhiivi Valga osakond (edaspidi VAMA). V-266.1. L 3–4.

⁴ Tamm, M. 2012. Monumentaalne ajalugu. – Loomingu raamatukogu, nr 28–30, lk 33.

*väga kriitiliselt ja ettevaatlikult. Teisiti pole meil võimalik saada ettekujutust Eesti ja muude piirkondade nõukogudeaegse majandus- ja sotsiajalajaloo kvantitatiivsest küljest.*⁵

Lõputöö on jaotatud kolmeks peatükiks – kaks kirjeldavat ja lähteinformatsiooni süstematiseerivat peatükki ja kolmas, analüüsiv peatükk. Esimese kahe peatüki teljeks on organisatsiooni peaülesanne. Periodiseeringu aluseks ei ole põhikirjast ja/või põhimäärusest tulenevate eesmärkide ja ülesannete muutumine, sest pole kindlust, et kõik organisatsiooni põhikirjad ja põhimäärused on teada ja säilinud.

Võru Teenindustootmisvalitsuse tegevuse saab peaülesande alusel jagada:

1. aastatel 1945–62 peaesmärk tööstustootmine,
2. aastatel 1963–93 peaesmärk teenindus.

Esimese kahe peatüki alguses on esitatud ülevaade organisatsiooni käsitletava perioodi nimest ja selle õiguslikust alusest ning organisatsiooni alluvusest. Seejärel on toodud põhimäärusest tulenevad peamised ülesanded. Lisaks põhimäärusele on tegevuste kirjeldamisel aluseks organisatsiooni ja tema teenuseid reklaamivad trükisõnas esitatud reklaamid. Reklaamlehed või brošüürid sisaldasid sageli pikka teenuste loetelu (mitte ei olnud ühe teenuse reklaam), seetõttu saab neist kiirelt ülevaate teenuste pakkumise ulatusest. Organisatsiooni struktuuri üksuste kaupa ei kirjeldata, sest struktuuriüksuste analüüs tingiks töö väljumise nii sisulise eesmärgina seatud raamidest kui ka etteantud mahust.

Kolmandas peatükis otsitakse uurimisküsimustele vastust, vaadates teenindusega seotud arvnäitajaid. Nõukogude aja statistilisi aruandeid ei peeta kõrge usaldusväärsusega allikateks, ent täiendava allikana otsustas autor neid kasutada. Võib eeldada, et erinevate teenuste kohta toodud näitajad 20aastase perioodi jooksul trende siiski iseloomustavad. Autor valis analüüsi aluseks kvantitatiivsed näitajad, mis on olemuselt objektiivsemad kui hinnangulisemad kvalitatiivsed andmed. Aruandevormi ülesehitus ja ülevaade kogutavatest andmetest annab pildi ka sellest, millist infot juhtiv- ja kontrolliorganid soovisid saada. Nii nagu reklaamlehed iseloomustavad muljet, mida organisatsioon tahab kujundada, on organisatsioonist väljastatud statistika pigem seda nägu, mida soovitakse jätta.

---

⁵ Mertelsmann, O. 2012. Nõukogude statistika probleeme – allikakriitiline lähenemisviis. – Eesti Ajalooarhiivi Toimetised, nr 19 (26), lk 518.

Nõukogude aja teenindusmaja on laiaulatuslik teema, millest tulenevalt on erinevaid uurimisaspekte selles aineses küllaldaselt. Samas, arvestades käesoleva töö fookuseeritust ja mahtu, on siinkohal analüüsitud materjal piiritletud püstitatud uurimisülesannete analüüsiks vajalikuga.

1. TÖÖSTUSTOOTMISE PERIOOD 1945–62

1.1. Võru Tööstuskombinaat 1945–50

Võru Teenindustootmisvalitsuse ajalugu sai alguse 1945. aastal. 17. aprillil 1945. a toimus Võrumaa TSN Täitevkomitee koosolek, mille 5. päevakorrapunktiks oli Võru Tööstuskombinaadi organiseerimine. Ettekandjaks oli Kohaliku Tööstuse osakonna juhataja, kes avaldas, et *„kohapealse alluvusega tööstus-ettevõtete toodangu tõstmiseks ettevõtete väljaarendamiseks vastavalt kohapealsetele nõuetele on vajaline ellukutsuda ja organiseerida tööstuskombinaadi tegevust. Kombinaadi põhikiri on Täitevkomitee poolt kinnitatud 26. märtsil 1945. a protokoll nr 18, päevakorrapunkt nr 7.“* Täitevkomitee, ärakuulanud ettekande, otsustas organiseerida kohapealse alluvusega tööstusettevõtetest tööstuskombinaadi nimetuse all „Võru Tööstuskombinaat“.⁶

Mõistmaks ülalkirjeldatud otsusega loodud Võru Tööstuskombinaadi olemust, on siinkohal vajalik tuua mõned olulisemad punktid organisatsiooni põhikirjast. Võrumaa TK Võru Tööstuskombinaadi põhikiri sätestas järgmist:⁷

- § 1 kohaselt oli Võru Tööstuskombinaat *Võrumaa TSN Täitevkomitee organ juhatuse asukohaga Võru linnas, ja on iseseisev majanduslik organisatsioon, mis tegutseb isemajandamise põhimõttel.*
- § 2 sätestas Võru Tööstuskombinaadi koosseisu: *kõik kohapealse alluvusega tööstuslikud ettevõtted: saeveskid, teravilja tööstused, villa- ja linatööstused, nahatööstused, telliskivi- ja lubjatööstused ja muu tööstusliku iseloomuga ettevõtted.* Kombinaadi koosseisu kuuluvate ettevõtete nimestiku kinnitas maakonna täitevkomitee, ent arhiivimaterjalides sellele dokumendile viidet ei leidu.
- § 5 järgi oli Võru Tööstuskombinaadi põhiliseks ülesandeks *kohaliku tööstuse väljaarendamine kohapealsete vajaduste rahuldamiseks.*
- § 10 on juhtide määramisest ja kooskõlastamisest – *Võrumaa TSN Täitevkomitee määrab Võru Tööstuskombinaadi direktori ja tema asetäitja, kui viimase määramine on tarvilik.*

⁶ Võru TK Tööstuskombinaadi registreerimine ja põhikiri. VAMA.V-266.1.2. L 1.

⁷ *Ibid*, 1 2–4.

Kombinaadi pearaamatupidaja ja teised vastutavad töölised määrab ametisse maakonna Täitevkomitee kombinaadi direktori ettepanekul.

- § 12 loendab olulisemad Tööstuskombinaadi direktori ülesanded, millest allpool osa:
  - a) *Võru Tööstuskombinaadi ettevõtete tööstuslike finantsplaanide kinnitamine ja nende täitmise järelevalve ja ettevõtte aruannete kinnitamine;*
  - b) *Võru Tööstuskombinaadi koosseisu kuuluvate ettevõtete juhtimiseks juhendite andmine;*
  - c) *Ettevõtete juhatajate määramine, kvalifitseeritud tööliste palkamine ja vallandamine, kollektiivlepingute sõlmimine ning üksikute töökokkulepete sõlmimine, Tööstuskombinaadi pearaamatupidaja Võrumaa TSN Täitevkomiteele kinnitamiseks või vallandamiseks esitamine.*
- § 16 oli aruandlusest – *igal aastal kindlaksmääratud tähtaegadel esitab Võru Tööstuskombinaadi direktor Võrumaa Täitevkomiteele kinnitamiseks Võru Tööstuskombinaadi aruande, bilansi ning kasude ja kahjude arve, samuti kasumi ja kahjumi jaotamise projektid.*
- § 17 määras kontrollija – *Võru Tööstuskombinaadi revideerimine toimub Võrumaa Täitevkomitee poolt.*
- § 18 käsitles hindade määramist – *Võru Tööstuskombinaat laseb müügile oma saadused, millede kohta pole hindu kindlaks määratud kõrgemal seisvate organite poolt hindadega, mis kinnitatakse Võrumaa Täitevkomitee poolt, ekspordi korral vastavate riiklike hindadega. Võru Tööstuskombinaadile ei saa sisestruktuuris ettekirjutusi teha ükski teine asutis ega ettevõtte peale Võrumaa Täitevkomitee.*
- § 21 sätestas tegevuse lõpetamise. *Võru Tööstuskombinaat lõpetab oma tegevuse Võrumaa Täitevkomitee otsusega, kui ilmneb Tööstuskombinaadi otstarbetus ja Võru Tööstuskombinaat töötab kahjudega. Likvideeritavad varad kuuluvad kohustustest ülejäävas osas Võrumaa Täitevkomiteele.*

Seega, nagu ülaltoodud põhikirja väljavõtetest nähtub, moodustati 1945. aastal kohapealse alluvusega tööstuslikest ettevõtetest Võru Tööstuskombinaat, mille peaülesandeks oli kohaliku tööstuse väljaarendamine kohapealsete vajaduste rahuldamiseks. Võru Tööstuskombinaat oli kui katusorganisatsioon, ühistel eesmärkidel koondunud ettevõtete rühmitus. Nõukogude perioodil tähendaski sõna „kombinaat“ tehnoloogiliselt sõltumatute ja erinevat toodangut andvate väikeettevõtete koondist.⁸ Tööstuskombinaat allus kohalikule täitevkomiteele (s.o Võrumaa TSN

---

⁸ Eesti keele seletav sõnaraamat. www.eki.ee/dict/ekss. (24.11.2012)

Täitevkomitee), kes määras ametisse kombinaadi direktori ja kooskõlastas pearaamatupidaja määramise ning kellele esitati aruandlus ja kes käis revideerimas. Vajadusel (kui ei olnud kõrgemalt tasemelt tulnud hinnakirja) määras täitevkomitee toodetele hinnad. Täitevkomitees tegeles tööstuskombinaadiga Võrumaa TSN TK Kohaliku Tööstuse osakond.

1948. aastast pärineb Võru Tööstuskombinaadi pass, täpsemalt *Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi kohaliku alluvusega tööstuse pass*.⁹ Seega, lisaks kohalikule täitevkomiteele alluti ka ENSV Kohaliku Tööstuse Ministeeriumile.¹⁰ Nimetatud passis on andmed 1946–48. a kohta. Vastavalt Võru Tööstuskombinaadi passis käsitletule on tööstus jaotatud vaadeldaval perioodil kaheksaks valdkonnaks:¹¹

1. Tekstiilitööstus	5. Metallitöötlemise tööstus
2. Õmblustööstus	6. Puidutöötlemisetööstus
3. Naha- ja jalatsitööstus	7. Metsa-keemiatööstus
4. Trikootööstus	8. Ehitusmaterjalide tööstus

Lisaks on mittetööstuslik ala ehk teenindamine, sh *juuksetööstus*.¹²

Aruandevormis *Toodete väljalask naturaalses väljenduses* on kirjas: veokid ja vankrid, toortärpentin, tellised, katusekivid, lubi, tarbepuidu ja küttepuude väljavedu (sh tarbepuit ja küttepuud), saetud materjalid, aknaraamid, reed, lõng, vatt, villane ja poolvillane riie, sukad-sokid (sh laste), jalatsid (sh laste), kõvad nahad, pealishak ja pehmed nahatooted, vildid (sh laste), tinutatud plekist nõud, seep (40%), šamott-tellised, hoburakmed, jahu ja tangud.¹³

Tööstusvaldkondade jaotust tuleb võtta tinglikuna, kirjas pole toiduainetetööstust, kuigi jahu ja tangud (ehk jahvatustooted) on oluliste toodetena toodud. Jahu ja tangu saadi jahuveskitest, mis sageli olid koos sae- või villaveskitega, seetõttu võidi neid käsitleda kui kõrvalprodukte. Mis osa toodetust käsitleti laiatarbekaupadena ning läks müügiks Eesti elanikkonnale ning milline osa läks teistele ettevõtetele või väljapoole ENSV-d, seda selles lõputöös ei uurita. On teada, et kuna *laiatarbekaupade tootmine oli intensiivistunud*, avati 1947. a mais tööstuskombinaadi oma kauplus Võrus (vt ka *joonis 1*).¹⁴

⁹ Pass. VAMA.V-266.1.90. L 1.

¹⁰ ENSV Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi nime all tegutseti aastatel 1946–1950. ENSV Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi ajalugu AISis. (10.03.2013).

¹¹ *Ibid*, l 12–18.

¹² *Ibid*, l 9.

¹³ *Ibid*, l 5–8.

¹⁴ Võru Teenindustootmisvalitsus. 1985. Koost. Lepik, V. Tallinn: Valgus. Lk 4.

Joonis 1. Võru Tööstuskombinaadi kauplus 1950. Eesti Filmiarhiiv

Võrumaa TK Tööstuskombinaadi 1949. aasta plaan toodete osas kattub suuresti varasemaga: saematerjalid, tärpentin, tõrv, tellised, katusekivid, ahjupotid, vannid, reed, mööbel, villane lõng, villane riie, viltjalanõud, õmblustooted, pealishahk, nahkjalanõud, seep, jahvatustooted.¹⁵

Võib nentida, et pakutavad tooted täidavad põhikirjalist peaülesannet – kohaliku tööstuse väljaarendamine kohapealsete vajaduste rahuldamiseks. Tööstus on nii sõna kui valdkonnana sedavõrd oluline, et juuksuritöökodade teenindusvaldkonda nimetatakse “juuksetööstus“. Uurimisküsimusele tarbijate vajaduste arvestamise kohta võib vastata jaatavalt. Tarbijate vajaduste rahuldamine on nii formaalselt (põhikirjas fikseeritud) kui ka tegelikkuses toimuv (lähtudes peamiste toodete loetelust).

1.2. Võru rajooni tööstuskombinaat 1951–57

1950. aastal likvideeriti Eesti NSVs senised haldusjaotuse üksused vallad ja maakonnad ning asemele moodustati (maa)rajoonid. ENSV Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse ministri käskkirja nr 1027, 22.12.1950. a kohaselt reorganiseeriti maakondlikud tööstuskombinaadid

---

¹⁵ Eelarved ja plaanid. VAMA.V-266.1.155. L 21.

rajoonide tööstuskombinaatideks alates 1. jaanuarist 1951.¹⁶ Nimetatud käskkirja lisa 1 kohaselt reorganiseeriti Võrumaa Tööstuskombinaat Võru rajooni Tööstuskombinaadiks.¹⁷

30. jaanuarist 1951. a on välja antud ENSV Võru rajooni töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee otsus nr 40, millega kinnitatakse Võru rajooni Tööstuskombinaadi põhikiri.¹⁸ Põhikirja üldeeskiri sätestas:¹⁹

- § 1. *Võru Rajooni Tööstuskombinaadi ülesandeks on laiatarbekaupade ja ehitusmaterjalide tootmine ning kohalike toorainete ümbertöötamine, samuti elanikkonna teenendamine.*
- § 2. *Võru Rajooni Tööstuskombinaat on Võru Rajooni TSN Täitevkomitee alluvuses ja Eesti NSV Kohaliku ja Põlevkivi-Keemiatööstuse Ministeeriumi juhtimisel tööstuse organiseerimise alal.*

Põhikirjas olid loetletud ka tööstuskombinaadi koosseisu kuuluvad ettevõtted – 20 üksust.²⁰ Tööstuskombinaadi valitsemise kohta oli kirjas:²¹

- § 6. *Võru Rajooni Tööstuskombinaat on isemajandav ettevõtte ja omab juriidilise isiku õigused.*
- § 10. *Võru Rajooni Tööstuskombinaadi direktor, peainsener ja vanem raamatupidaja kinnitatakse kohale ja vabastatakse Eesti NSV Kohaliku ja Põlevkivi-Keemiatööstuse Ministeeriumi käskkirjaga kui Ministeeriumi nomenklatuuri kuuluvad üksused, kusjuures ennem ametikohale kinnitamist kandidaadid peavad olema kooskõlastatud Võru Rajooni TSN Täitevkomiteega.*

Tööstuskombinaadi aruandluse ja revideerimine osas oli sätestatud:²²

- § 18. *Operatsiooni-aasta lõpul esitab Tööstuskombinaat selleks määratud tähtpäeval aasta bilansi Võru Rajooni TSN Täitevkomiteele kinnitamiseks, kasumi jaotamiseks ja kahjumi katmiseks.*
- § 19. *Võru Rajooni Tööstuskombinaadi tegevust revideerib vähemalt üks kord aastas Võru Rajooni TSN Täitevkomitee.*

Põhikirja muutmise ja tööstuskombinaadi likvideerimise skeem iseloomustab tööstuskombinaadi alluvust:²³

---

¹⁶ Autor kasutab nimevormi „ENSV Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium“, mis on arhiivi infosüsteemis arhiivimoodustaja nimi. Omaaegsetes dokumentides on sageli kasutusel ilma komata nimi (Eesti NSV Kohaliku ja Põlevkivi-Keemiatööstuse Ministeerium).

¹⁷ Tööstuskombinaadi põhikiri. VAMA.V-266.1.295. L 11.

¹⁸ *Ibid*, 15.

¹⁹ *Ibid*, 16.

²⁰ *Ibid*, 16.

²¹ *Ibid*, 17–8.

²² *Ibid*, 19.

- § 20. Põhikirja muutmine otsustatakse kooskõlastatult ENSV Kohaliku ja Põlevkivi-Keemiatööstuse Ministeriumi ja Võru Rajooni TSN Täitevkomitee otsusega.
- § 21. Võru Rajooni Tööstuskombinaadi likvideerimine otsustatakse ENSV Kohaliku ja Põlevkivi-Keemiatööstuse Ministeriumi ettepanekul Võru Rajooni TSN Täitevkomitee otsusega.

Ülaltoodud põhikirjaväljavõtteid analüüsid võib kokkuvõttes märkida, et tööstuskombinaat allus nii kohalikele täitevkomiteele²⁴ kui ka valdkondlikule ministeriumile. On valdkondi, kus otsustaja on ministerium ning täitevkomiteega otsustatakse kooskõlastatakse (nt kombinaadi tippjuhtide ametisse määramine) ja vastupidi (nt põhikirja muutmine). Tööstuskombinaadi põhiülesannetes (laiatarbekaupade ja ehitusmaterjalide tootmine ning kohalike toorainete ümber töötamine, samuti elanikkonna teenindamine) kasutatakse esmakordselt teenindamise mõistet. Muutus ka valdkondlik ministerium, varasema Kohaliku Tööstuse Ministeriumi likvideerimisel hakati alluma Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse ministeriumile.

Perioodi 1950–55. a toodangu ja teenuste kohta annab ülevaate „Eesti NSV Kohaliku ja Põlevkivi-Keemiatööstuse Ministeriumi kohaliku alluvusega tööstuskombinaadi pass“.²⁵ Aruandevormis *Toodete väljalask naturaalses väljenduses* on põhitoodetena kirjas: saetud materjal, savitellised, vankrid, mööbel, pleknõud, õmblustooted, viltjalatsid, alusnahad, pealishad, nahkjalatsid, jahu-tangud, villane lõng, hoburakmed.²⁶ Omahinna aruandes on tähtsamate toodetena nimetatud: vankrid, reed, koolilauad, meeste kingad, lüpsikud, naiste vildid, sõjaväelauad, rangid.²⁷

Järgmise perioodi passis, mis on Riigiarhiivis dateeritud aastaga 1961, leiduvad andmed ainult aastate 1955–56 kohta.²⁸ Tööstuskombinaadi nimetusena on kirjas *Eesti NSV Kohaliku ja Põlevkivi-Keemiatööstuse Ministeriumi Võru Raj TSN TK Tööstuskombinaat*.²⁹

Aruandevormis *Toodang naturaälväljenduses* on valdkonnad ja põhilised tooted järgmised:³⁰

1. Metsaülestötamise tööstusharu – metsa ülestötamine, metsa väljavedu

²³ Tööstuskombinaadi põhikiri. VAMA.V-266.1.295. L 9.

²⁴ Täpsemalt Võru raj. TSN TK kommunaalmajanduse ja elukondliku teeninduse osakond (allikas Arhiivi infosüsteem www.ais.ra.ee).

²⁵ Pass. VAMA.V-266.1.181a.

²⁶ *Ibid*, l 5.

²⁷ *Ibid*, l 5.

²⁸ Tööstuskombinaadi „Tamula“ pass. VAMA.V-266.1.541.

²⁹ *Ibid*, l 2.

³⁰ *Ibid*, l 6.

2. Ehitusmaterjalide tööstus – tellised, katusekivid, toortellised
3. Metalltoodete tööstus – plekktooted, plekknõud
4. Puidutöötlemise tööstus – saetud materjal, reed, palgiveokelgud
5. Mööblitööstus
6. Tekstiilitööstus – villane lõng
7. Õmblustööstus – individuaal õmblus, ka tellija materjalist
8. Nahatööstus – kroom- ja taimparknahad, alusnahad, raagnahk, sadulsepa tooted
9. Nahkjalatsite tööstus – nahkjalatsid, jalatsite remont
10. Toiduainete tööstus – lihtjahvatus, tangu valmistamine
11. Pudukauba tööstus – pearätid telgedel, laba- ja sõrmkindad, pealistrikoo, silmkoe rätikud
12. Metalli remont

Võrreldes 1946–48. aastaga on tööstusvaldkonnad peamiselt samad, lisandunud on uue valdkonnana mööblitööstus, kuid enam ei mainita metsa-keemiatööstust. Tootenimetused on sarnased varasemaga. Kokkuvõttes võib tõdeda, et organisatsioon on pigem suundumas teenindamise ja tarbijate vajaduste rahuldamise poole, nii sõnakasutuses kui pakutavate toodete osas. Võrreldes organisatsiooni esimest viit tegevusaastat ning järgmist seitset aastat, siis ei saa nimetada neid perioode staatilisteks – olulisi muutusi (nii juhtimises kui põhitegevuses) on olnud mitmeid.

1.3. Kohaliku Majanduse Kombinaat ja Tööstuskombinaat "Tamula" 1958–62

Arhiivi infosüsteemi AIS ülevaade Võru Teenindustootmisvalitsuse nimedest ja nende muutumise aegadest on esitatud *tabelis 1*.

Tabel 1. Võru Teenindustootmisvalitsuse nimevormid³¹

Kehtivuse aeg	Nimevorm
1944–50	Võrumaa Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee Tööstuskombinaat
1950–57	Võru Rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee Tööstuskombinaat

³¹ Võru Teenindustootmisvalitsuse nimevormid AISis. (30.09.2012).

1958–59	Võru Rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee Kohaliku Majanduse Kombinaat
1960–62	Võru Rajooni TSN Täitevkomitee Tööstuskombinaat "Tamula"
1963–81	Võru Rajooni TSN Täitevkomitee Teeninduskombinaat "Tamula"
1981–93	Võru Teenindustootmisvalitsus

Arhiivimoodustaja Võru Teenindustootmisvalitsus fondi sarjas 1. Asutamisdokumendid, põhikirjad, passid puuduvad arhivaalid kahe nimemuudatuste kohta – 1957/1958. aastal ja 1960. aastal.

Tööstuskombinaadist sai Kohaliku Majanduse Kombinaat autori hinnangul 1957. a suvel.³² Vaadates Võru rajooni TSN Täitevkomitee otsuste ärakirju, siis 10.01.1957. a on korraldus³³ Võru rajooni TSN Täitevkomitee Tööstuskombinaadile ning 12.08.1957. a korraldus³⁴ kus nimetatakse Võru Rajooni TSN TK Kohaliku Majanduse Kombinaati. Nimemuutumise põhjuseks võis olla Võru Rajooni TSN TK Heakorra- ja Kommunaalteenvõtete Kontori³⁵ üleandmine Tööstuskombinaadi koosseisu.³⁶ Kohaliku Majanduse Kombinaat allus ENSV Kohaliku Majanduse Ministeeriumile.³⁷

1958. a aastaaruandes olid põhinäitajad tööstuse kohta valdkondade kaupa: kütuse tootmine, metalli töötlemise tööstus, ehitusmaterjalide tööstus, metsa ülestöötamise ja puidutöötlemise tööstus, tekstiilitööstus, õmblustööstus, naha- ja jalatsite tööstus, toidu- ja maitseainete tööstus.³⁸ 1959. a aastaaruande tähtsamate toodete rentaabluise õiendis on toodeteks: turvas, tellised, ahjupotid (liht ja glasuuritid), katusekivid.³⁹ Sel ajajärgul oli sarnane valdkondade jaotus ning mitmed samad peamised tooted ka Hiiumaa Kohaliku Majanduse Kombinaadis.⁴⁰

³² Tööstuskombinaadi direktori käskkirjad on säilinud perioodi jaanuar kuni mai 1957. a kohta. – Direktori käskkirjad üldasjades. VAMA. V-266.1.402.

³³ Võru rajooni TSN Täitevkomitee otsuste ärakirjad. VAMA. V-266.1.401. L 11.

³⁴ *Ibid*, l 15.

³⁵ Heakorra- ja kommunaalteenvõtete kontori baasil moodustatud heakorra ja kommunaalteenuste tsehh oli kombinaadi koosseisus 1957. a juulist kuni 1959. a maini, mil ta anti üle Võru Kommunaalmajanduse Kontorile. – Teenindustootmisvalitsus. 1985. Koost. Lepik, V. Tallinn: Valgus. Lk 5–6.

³⁶ Võru rajooni TSN Täitevkomitee otsuste ärakirjad. VAMA. V-266.1.401. L 11.

³⁷ ENSV Kohaliku Majanduse Ministeeriumi ajalugu AISis. (10.03.2013).

³⁸ 1958. a aastaaruanne (bilanss) koos lisamaterjalidega. VAMA.V-266.1.439. L 31.

³⁹ 1959. a aastaaruanne. VAMA.V-266.1.474. L 31.

⁴⁰ Paes, M. 2008. Hiiumaa Teeninduskombinaat 1944–1962. [Kursusetöö]. Lk 9–10.

Nõukogude käsitusel oli elutarbelise teenindamise teetähiseks 1959. aasta, mil NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu võtsid vastu ühismääruse, millega kavandati ulatuslikud meetmed elanikkonna elutarbelise teenindamise arendamiseks.⁴¹ „*Algas teeninduse kui ühiskondliku tootmise eriharu loomise ja kiirendatud arendamise periood*“ sõnastas ENSV teenindusminister V. Hallmägi 1985. aastal.⁴²

Tööstuskombinaat „Tamula“ direktori käskkiri nr 54, antud Võrus 15.02.1960, ütleb: „*Kooskõlas Eesti NSV Kohaliku Majanduse Ministri käskkirjaga 06.01.1960. a nr 8 lisa 4 punkt 34 lugeda kombinaadi senine nimi – Võru Raj. TSN TK Kohaliku Majanduse Kombinaat – asendatuks uue nimega – Tööstuskombinaat „Tamula“ ja seoses sellega kõik kombinaadi töötajad seisuga 1. veebruar 1960. a Tööstuskombinaat „Tamula“ töötajateks.*“⁴³ Kohaliku Majanduse ministri eelnimetatud käskkirjas on 59 kohaliku majanduse ettevõtet, millest said alates 01.01.1960 tööstuskombinaadid – osad said endale nime (nt „Edu“, „Viru“, „Viisnurk“), teised olid nimetatud piirkonna järgi (nt Jõgeva, Jõhvi).⁴⁴ Brošüüris „Võru Teenindustootmisvalitsus“ ei käsitleta ka nimemuutmist pikemalt, on vaid lause: „*1960. a. pandi kombinaadile uus nimi – Tööstuskombinaat „Tamula“.*“⁴⁵

Brošüürina väljaantud Tööstuskombinaat „Tamula“ kollektiivlepingus 1961. aastaks on fikseeritud 1961. a tööstustoodangu plaan, kus tähtsamate toodetena oli toodud:⁴⁶

▪ saetud materjal	▪ massõmblus
▪ tellised	▪ mööbel uus
▪ ahjupotid	▪ koolipingid
▪ dreanaažitorud	▪ laba- ja sõrmkindad
▪ lillepotid	▪ rätikud, sallid
▪ turbatootmine	▪ viltjalatsid
▪ villane lõng (fond. villast)	▪ nahkjalsid ind. tellimus
▪ villane lõng tellija villast	▪ jalanõude remont
▪ pealistrikoo indiv. tellim.	▪ ahju- ja pliititarbed
▪ pealistrikoo, villane	▪ majapidamiskaubad
▪ individuaalõmblus	▪ muud tooted

⁴¹ Raudik, V. 1988. Kooperatiivide päevaprobleeme. – Teenindus. Informatsiooniseeria 7, nr 2, lk 7.

⁴² Võru Teenindustootmisvalitsus. 1985. Koost. Lepik, V. Tallinn: Valgus. Lk 1.

⁴³ Direktori juhendavad käskkirjad. VAMA.V-266.1.488. L 13.

⁴⁴ Ministri käskkirjad nr 1-60. ERA.r-2205.1.25. L 37, 67–71.

⁴⁵ Võru Teenindustootmisvalitsus. 1985. Koost. Lepik, V. Tallinn: Valgus. Lk 6.

⁴⁶ Tööstuskombinaat „Tamula“ kollektiivleping 1961. aastaks. Eesti Rahvusraamatukogu Pt658.311. Lk 12.

Võrreldes eelneva 15 aastaga on valdkonnad üldjoontes jäänud samaks (trikoo, õmblus, nahk- ja jalats, mööbel, metall, ehitusmaterjalid). Mainimist ei leia toiduainetega seonduv ning teenindamine (nt juuksuritöökojad).

1950 aastate teenindussektori kohta pole palju informatsiooni. Ajaloolase Olaf Mertelsmanni hinnangul ideoloogiast tulenev keskendumine materiaalsele tootmisele sulges silmad nende majandusvaldkondade ees, mille tooted ei olnud „käega katsutavad“.⁴⁷

Järgnevas tabelis 2 on kokkuvõtlik ülevaade tööstuskombinaadi tööstusvaldkondade kohta. Tsiiviiltööstus jaotatakse enamasti⁴⁸ kaheksaks valdkonnaks (elektroenergeetika; kütusetööstus; keemiatööstus; masina- ja metallitööstus; metsa-, puidu-, tselluloosi- ja paberitööstus; ehitusmaterjalidetööstus, kergetööstus, toiduainetetööstus), ent kergetööstuse valdkonnad on selles töös iseseisvatena toodud, et detailselt näidata uuritava organisatsiooni tegevusvaldkondi.

Tabel 2. Võru Tööstuskombinaadi tegevusvaldkonnad

Valdkond	Tooted 1946. a	Tooted 1958. a	Tooted 1961. a
1. Tekstiilitööstus	Villane lõng, vatt, villane ja poolvillane riie	Villane lõng	Villane lõng
2. Õmblustööstus	Individuaalõmblus	Individuaalõmblus	Individuaalõmblus, massõmblus
3. Naha- ja jalatsitööstus. Vahepeal eraldi nahatööstus ja nahkjalatsite tööstus	Jalatsid ja vildid (sh laste), kõvad nahad, pealishnahk ja pehmed nahatooted, hoburakmed	Kroom- ja taimparknahad, alusnahad, raagnahk, sadulsepa tooted. Nahkjalatsid, jalatsite remont	Jalanõude remont. Nahkjalatsid individuaaltellimusel. Viltjalatsid
4. Trikootööstus. On kasutatud ka nimetust pudukauba tööstus	Sukad, sokid	Pearätid telgedel, laba- ja sõrmkindad, pealstrikoo, silmkoe rätikud	Pealstrikoo individuaaltellimusel. laba- ja sõrmkindad, rätikud, sallid
5. Metallitöötlemise tööstus	Tinutatud plekist nõud, vankrid, reed	Plekktooted, plekknõud. Metalli remont. Palgiveokelgud	Ahju- ja pliiditarbed

⁴⁷ Mertelsmann, O. 2007. Turumajanduselt käsumajandusele. – Eesti Ajalooarhiivi Toimetised, nr 15 (22), lk 484.

⁴⁸ Kukk, K. 2005. Majanduskahjud. – Rmt: Valge raamat. Eesti rahva kaotustest okupatsioonide läbi 1940–1991. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus. Lk 137.

6. Puidutöötlemise tööstus. Vahepeal eraldi metsaüles-töötamise tööstusharu ja puidutöötlemine	Tarbepuidu ja küttepuidude väljavedu (sh tarbepuit ja küttepuid), saetud materjalid, aknaraamid	Metsa ülestöötamine, metsa väljavedu, saetud materjal	Saetud materjal
7. Metsa-keemia-tööstus	Toor-tärpentin, seep, tõrv	X	X
8. Ehitusmaterjalide tööstus	Tellised, katusekivid, lubi, šamott-tellised	Tellised, katusekivid, ahjupotid	Tellised, ahjupotid, dreanažitorud, lillepotid
9. Toidu- ja maitseainete tööstus	Jahvatustooted ehk jahu ja tangud	Jahvatustooted	Jahvatustooted
10. Kütuse tootmine ⁴⁹	X	Turvas	Turvas

Vastates esimesele uurimisküsimusele organisatsiooni staatilisuse kohta, siis perioodil 1957–62 ta seda polnud. Nimemuudatuste ning NLKP tasemel keskendumisega elanikkonna elutarbelisele teenindamisele kaasnes tõenäoliselt ka juhtimislikke muutusi. „Jah“ saab vastata ka teisele uurimisküsimusele, teenused ei ignoreeri turuvajadusi. Kinnituseks näiteks individuaalsed tellimused trikootodetelele, villane lõng kas oma villast või kombinaadilt.

⁴⁹ Võru Turbatööstus kuulus kombinaadi koosseisu 1957–62.

2. TEENINDUSE PERIOOD 1963–93

2.1. Teeninduskombinaat „Tamula“ 1963–81

1963. aastal loodi ENSV Kommunaalmajanduse ja Elanikkonna Elukondliku Teenindamise Ministeerium, mille ülesanne oli organiseerida ja juhtida koos rajoonide ja vabariikliku alluvusega linnade tööraha saadikute nõukogude täitevkomiteedega elamu-, kommunaalmajanduse ja elanikkonna elukondliku teenindamise arendamist vabariigis.⁵⁰ Uuele ministeeriumile hakkas alluma ka „Tamula“. Teeninduskombinaat „Tamula“ moodustati ENSV Ministrite Nõukogu määrusega 10. detsembrist 1962. a nr 591.⁵¹

Brošüüris „Võru teenindustootmisvalitsus“ on seda kajastatud järgmiselt: „1963. muudeti kombinaat teeninduskombinaadiks. Seoses sellega kõik tööstusliku tootmisprofiiliga töökojad anti üle vastavatele tööstusettevõtetele või vabrikutele. Jahuveskid anti üle põllumajanduslikele ettevõtetele. Teeninduskombinaat hakkas tegelema ainult elanikkonna teenindamisega; mass-toodetest jäid ainult silmkoetooted. Võru Kommunaalmajandusekontorilt võeti vastu saunad ja pesumaja. Kombinaadi töökodadest on kasvanud rajooni uued tootmisettevõtted nagu Võru Silmkoetoodete Vabrik, Võru Naha- ja Jalatsitööstus ja Võru Mööblivabrik.“⁵²

1963. aasta värvilisel müürilehel „Teeninduskombinaadi „Tamula“ teenustööd“ pakuti:⁵³

▪ teenustööde vastuvõtupunkt – tellimuste vastuvõtmine lõnga, kedruse, viltide ja villaste kootud esemete valmistamiseks	▪ individuaalautode, mootorrataste remondi töökoda
▪ peakatete töökoda	▪ korterite sanitaarremondi tellimuste vastuvõtmine
▪ sukasilmade ülesvõtmine	▪ arhiivide korrastamine
▪ kellassepa töökoda	▪ muusikariistade korrastamine, häälestamine ja pisiremondid
▪ klaasimise tööd	▪ plekisepa tööd ja peenmehaanik ning akumulaatorite laadimine
▪ riiete keemiline puhastus ja plisseerimine	▪ VILLATÖÖSTUSED
▪ kartonaažtoodete valmistamine	▪ FOTOATELJEED
▪ küttekontor	
▪ dekoraatorateljee	

⁵⁰ ENSV Kommunaalmajanduse ja Elanikkonna Elukondliku Teenindamise Ministeeriumi ajalugu AISis. (11.11.2012).

⁵¹ Teeninduskombinaadi „Tamula“ kinnitatud põhikiri. VAMA.V-266.1-1.636. Lk 2.

⁵² Võru Teenindustootmisvalitsus. 1985. Koost. Lepik, V. Tallinn: Valgus. Lk 6.

⁵³ Müürileht Teeninduskombinaadi „Tamula“ teenustööd. 1963. Võrumaa Muuseum VK_118: 46 Ar 72:46.

- kaalu-mõõteriistade remonttöökoda
- Savioja puidutöökoda
- mööbli töökoda
- kullasepa- ja graveerimise töökoda
- peenmehaanik ja valveelektrik
- JUUKSURID
- RÄTSEPA TÖÖKOJAD
- RÄNDTÖÖKOJAD
- KINGSEPA TÖÖKOJAD
- KUDUMISTÖÖKOJAD

Brošüüris „Eesti NSV KM ja EET Ministeeriumi teeninduskombinaat „Tamula“ kollektiivleping 1964. ja 1965. aastaks“ oli teeninduskombinaadi 1964. a tootmis- ja 1965. a perspektiivplaan, kus toodete ja teenuste nomenklatuur oli järgnev:⁵⁴

Riiklik nomenklatuur:	Elanikkonna tööstuslik teenindamine:	Elutarbeline teenindamine:
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Indiv. õmblus ▪ Nahkjalatsid ind. tellim ▪ Jalanõude remont ▪ Villane lõng (tellija materjal) ▪ Pealistrükoo villane ▪ Pealistrükoo indiv. tellimised ▪ Laba- ja sõrmkindad ▪ Mööbli indiv. tellim ▪ Viltjalanõud (tellija materjal) ▪ Puuvillased kindad 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Jalanõude indiv. tellim ▪ Jalanõude remont ▪ Rõivaste, nahk- ja karusnahktoodete, peakatete ning tekstiilgalanterii indiv. õmblus ▪ Rõivaste remont ▪ Metallitoodete ja tehn. keeruliste elutarb. masinate ja ap. remont ▪ Mööbli remont ja valmistamine ▪ Keemiline puhastus ja remont ▪ Trikotaažesemete kudumine ja remont 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Saunad ▪ Fotograafid ▪ Juuksurid ▪ Muud mitte-tööstusliku iseloomuga tööd

1964. või 1965. aastast pärineb „Tamula“ kakskeelne piltidega reklaamtrükis.⁵⁵ Reklaambukleti tekst on lõputöö lisas 1. Pealkirjadena oli välja toodud järgmised üksused ja teenused:⁵⁶

- Metalliremonditöökojad
- Kaalude ja metallist majapidamistarvete remondi töökoda
- Kellassepad
- Muusikariistade valmistamine
- Kartonaažitöökoda
- Dekooriateljee ja klaasimistöökoda
- Mööblitöökojad
- Kudumistöökojad, villa ümbertöötlemine viltideks ja lõngaks
- Individuaalõmbluse töökojad
- Plisseerimine ja keemiline puhastus
- Nukupolikliinik
- Sukasilmade ülesvõtmine ja plastikaatmantlite parandamine
- Kingsepad
- Juuksurid ja kosmeetikakabinet
- Fototööd
- Saunad ja pesupesemine
- Teenindusbüroo ja küttekontor
- Rändtöökojad

„1966. aastal oli ettevõtte toodangu põhiline nomenklatuur – villane lõng, pealistrükoo, individuaalõmblus, soojusenergia, majatarvete remont, nahkjalatsid individuaaltellimuse järgi, viltjalatsid, jalatsite remont, mööbel, puittooted.“⁵⁷

⁵⁴ Teeninduskombinaat „Tamula“ kollektiivleping 1964. ja 1965. aastaks. Võrumaa Muuseum VK_191:3 Ar 119:3. Lk 27–28.

⁵⁵ Trükis on Eesti Rahvusraamatukogus dateeritud 1964. a ning Võrumaa Muuseumis 1965. a.

⁵⁶ Võrumaa Muuseum VK_2852:1 Ar 935:1 või Eesti Rahvusraamatukogu ARPt 64.01 ümbrik 1964.

Eelnevad neli (ja neist kolm üpris mahukat) näidet „Tamula“ teenuste loeteludest on aastatest 1963–66, s.o nelja aasta kohta. Kõik nad on toodud seetõttu, et nad sisaldavad midagi erinevat, ükski loetelu pole ammandav. Võrreldes tööstuskombinaadi perioodiga on oluliselt suurem tähelepanu teenindamisel (nt kellassepad, kullassepad, plekksepad) ning tööstuse areng on toonud uued teenused (nt keemiline puhastus, plastikaatmantlite parandamine). Võrumaa Muuseumi fotokogus on fotosid teeninduskombinaadist, seal on 1964. aastast hetki nii eraisikutele suunatud teenustest (nukupolikliinik⁵⁸ või sukasilmade ülesvõtmine⁵⁹) kui ka asutustele mõeldud toodetest (metallitsehhis valmistatud resonomeeter⁶⁰ – kliima määramise aparaat).

Illustratsiooniks võib lisada, et 1969. aastal oli ENSVs teenindusliike 271 võrreldes 1959. aasta 82 teenindusliigiga.⁶¹ 1970. a kohta on teada, et teeninduse kogumahust 39,3% moodustasid asutuste ja ettevõtete tellimused, ülejäänud oli elanike teenindamine.⁶²

1969. aastal muutus Teeninduskombinaat „Tamula“ ministeeriumile alluvus, sarnaselt teiste linnade/rajoonide teeninduskombinaatidega hakati alluma vastmoodustatud Eesti NSV Teenindusministeeriumile.⁶³

1975. aastast on käsikirjalises vormis „Tamula“ kunstnik-modelleerija V. Lepik’u koostatud „Ajalooline ülevaade Võru teeninduskombinaadist Tamula“, kus varasemate aastate kohta on kirjas:

„1970. a juurutati järgmised uued teenused: tikkimistööd, metalli ehistööd, korrutatud lõng, sauna kerised, puulõikamise saed, kaltsulõng. Üldse oli selle aasta lõpuks 156 teeninduse liiki.

1971. a juurutati järgmised uued teenused: raamatute köitmine, kaevu pumpade valmistamine ja paigaldamine, traatvõrgu paigaldamine koos aiapostidega, laudade hõõveldamine, toasusside valmistamine, naistele soojade rätikute valmistamine.

1973. a tootmisesse juurutati järgmised uued teenused: aiatarad, silmkoelised viigipüksid, pitskoelised kootud pluusid, iseteenenduslik habemeajamine.“⁶⁴

---

⁵⁷ Võru Teenindustootmisvalitsus. 1985. Koost. Lepik, V. Tallinn: Valgus. Lk 6.

⁵⁸ Nukukliiniku teenused. Võrumaa Muuseum VK F 295:2 F.

⁵⁹ Silmkoetoodete teenus, sukasilmade ülesvõtmine. Võrumaa Muuseum VK F 161:2 F.

⁶⁰ Kliima määramise aparaadi valmistamine (metallitsehh). Võrumaa Muuseum VK F 296:10 F.

⁶¹ Raudik, V. 1989. Kaksikümmend aastat. – Teenindus. Informatsiooniseeria 7, nr 2, lk 10.

⁶² Lember, E. 1973. Elu-olu. Kaubandus ja elutarbeline teenindamine. Tallinn: Eesti Raamat. Lk 24.

⁶³ ENSV Teenindusministeeriumi ajalugu AISis. (21.10.2012).

⁶⁴ Võrumaa Muuseum, VK_2982:372 Ar 990:372. Lk 11–12.

Uutest teenustest nähtub, et rahva elatustase on tõusnud, oli tekkinud vajadus saunakeriste, aiavõrgu jms järgi.

1963. aasta kohta, kui tööstuskombinaat „Tamula“ nimetati teeninduskombinaat „Tamulaks“, pole teada, kas muudeti ka põhikirja. Küll aga muudeti põhikirja 7. detsembril 1977. a, mil Võru Rajooni RSN Täitevkomitee istungi protokollis 23, päevakorrapunkt 37 ütlis: „seoses Eesti NSV Teenindusministeeriumi süsteemis toimunud funktsionaalsete muudatustega – eesmärgil reguleerida kõigi teiste asutuste teenindusalast tegevust otsustati: Kinnitada Teeninduskombinaadi „Tamula“ põhikiri vastavuses Eesti NSV Teenindusministeeriumis väljatöötatud teeninduskombinaadi tüüpõhikirjaga.“⁶⁵

Teeninduskombinaat „Tamula“ uus põhikiri sätestas:⁶⁶

- Punkt 3. Teeninduskombinaat „Tamula“ allub Võru Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee ning Eesti NSV Teenindusministeeriumile.
- Punkt 4. Teeninduskombinaadi „Tamula“ rahandus-majanduslikku tegevust juhib Eesti NSV Teenindusministeerium.
- Punkt 5. Teeninduskombinaadi „Tamula“ põhiülesandeks on Võru rajooni elanike elutarbeline teenindamine vastavalt elanike nõudmistele.
- Punkt 8. Teeninduskombinaati „Tamula“ juhib direktor, kelle määrab ametisse ja vabastab ametist Võru Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee kooskõlastatult Eesti NSV Teenindusministeeriumiga.
- Punkt 9. Teeninduskombinaadi „Tamula“ direktori asetäitjad, pearaamatupidaja, tehnilise kontrolli osakonna juhataja ning juriskonsultid määrab ametisse ning vabastab ametist Võru Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee kooskõlastatult Eesti NSV Teenindusministeeriumiga teeninduskombinaadi „Tamula“ direktori esildise põhjal.
- Punkt 10. Teeninduskombinaadi „Tamula“ perspektiivsed ja plaanilised aasta ülesanded vaatab läbi Võru Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee osavõtul ja kinnitab kehtestatud näitajate järgi ning teeb teatavaks Eesti NSV Teenindusministeerium.
- Punkt 12. Teeninduskombinaat „Tamula“ töötab välja struktuuri ja koosseisud vastavalt tüüpstruktuurile ja –koosseisudele, mille kehtestatud korras kinnitab Eesti NSV Teenindusministeerium.

---

⁶⁵ Teeninduskombinaadi „Tamula“ kinnitatud põhikiri. VAMA.V-266.1-1.636. Lk 1.

⁶⁶ *Ibid*, lk 2–4.

- *Punkt 15. Teeninduskombinaadi „Tamula“ tegevust kontrollib Võru Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee ja Eesti NSV Teenindusministeerium ning teised kontrolli õigust omavad organid. Teeninduskombinaadi „Tamula“ tootmisalast, finants- ja majanduslikku tegevust revideerib komplekselt üks kord aastas Eesti NSV Teenindusministeerium, tõmmates kaasa asjahuvilisi organisatsioone.*

Eeltoodu põhjal saab konstateerida, et võrreldes varasemaga on alluvus ministeeriumile suurenenud ja kohalikule täitevkomiteele vähenenud. Kasvanud on ametikohtade nimekiri, kuhu kinnitatakse töötaja peale kooskõlastusi kõrgemate instantsidega. Kombinaadi tegevuse fookus on keskendunud teenindusele – põhitähelepanu on teenindamisel ning sõna „tööstus“ enam ei kasutata. Kui 1951. a põhikirjas räägiti *elanikkonna teenendamise* ülesandest, siis 1977. a põhikirjas on põhiülesanne *elanike teenindamine vastavalt elanike nõudmistele*.

Tagantjärele on aastaid 1971–80 hinnatud kui *elutarbelise teenendamise industrialiseerimise periood – teenindustööde tootmise kiiret varustamisest mehhaniseerimisvahenditega*.⁶⁷

*Kogu Eesti NSV leidsid aset 1976–80. a olulised nihked üksikute teenindusalade arengus: kõige enam suurenes realiseeritud teenindustööde maht autoteeninduses (2,6 korda), üürimis-teeninduses (2,6 korda) ja põllumajandusteeninduses (2,1 korda). Vaatamata toimunud struktuurinihetele püüsid elutarbelise teenendamise harustruktuuris esikohal sellised teenindusalad, nagu õmblusteenindus, tehniline teenindus, iluteenindus, trikooteenindus.*⁶⁸ Teenindus sõnades „õmblusteenindus“ ja „trikooteenindus“ tähendavad õmblus- ja trikootoodete valmistamist nii individuaaltellimuse alusel kui masstoodanguna.

Eesti NSV Teenindusministeeriumi väljaantud trükises „Teeninduskombinaat Tamula kollektiivleping 1981. a“ olulisemaid või tähtsamaid teenuseid pole välja toodud.⁶⁹ On viidatud, et teeninduskombinaat „Tamula“ uuris nõudlust, elanike arvamusi ja soove, kuid põhjalikumat informatsiooni sellest teada ei ole.⁷⁰

---

⁶⁷ Raudik, V. 1989. Kaksikümmend aastat. – Teenindus. Informatsiooniseeria 7, nr 2, lk 11.

⁶⁸ Elutarbelise teenendamise arendamise põhisuunad Eesti NSV-s aastail 1981–1985 ning ajavahemikuks kuni 1990. aastani. 1982. Koost. Kamratov, A. Tallinn: Eesti NSV Teenindusministeerium. Lk 5–6.

⁶⁹ Teeninduskombinaat Tamula kollektiivleping 1981. a. Eesti Rahvusraamatukogu ARPt 64.01 ümbrik 1981.

⁷⁰ Kalda, H. 1981. Teeninduskonjunktuuri uurimise korraldamisest – Eesti NSV teeninduse arengu põhisuunad XI viisaastakul. Vabariikliku teaduslik-praktilise konverentsi ettekannete teesid. Lk 195.

„Teeninduskombinaat Tamula“ nime kandis ettevõtte 19 aastat. Hindamaks, kas organisatsioon oli staatiline, on alusmaterjali vähe. Paigalseisuks tõenäoliselt võimalust ei olnud – allumine vastloodud Teenindusministeeriumile ja majandus- ning elukeskkonna areng sundisid ajaga kaasas käima. Teenuste valik laienes, seega turuvajadusi märgati.

2.2. Võru Teenindustootmisvalitsus 1982–93

1. jaanuari 1982. a seisuga reorganiseeriti 16 ENSV rajoonides asuvat teeninduskombinaati teenindustootmisvalitsusteks. Nimetati seda üleminekuks *süsteemi territoriaal-tootmisliku spetsialiseerimise ja kontsentreerimise printsiibile funktsionaalse tunnuse põhjal*.⁷¹ Reorganiseerimist põhjendati vajadusega *„teenindusettevõtete organisatsioonilise struktuuri ja juhtimise täiustamiseks, harukondliku ja territoriaalse juhtimise paremaks ühitamiseks ning tingimuste loomiseks edasisele spetsialiseerimisele ja kontsentreerimisele tagamaks teenindustööde mahu ja tööviljakuse planeeritud kasvutempo ning tellimuste täitmise kvaliteedi ja teeninduskultuuri ühiskondlikult vajaliku taseme täitmiseks“*.⁷² Lisas 2 on seda muudatust selgitatud.

Oli seisukohti, et nimetus „teenindustootmisvalitsus“ ei vasta sisule, sest tootmise kõrval need organid tegelevad väga suurel määral mittetootliku elutarbelise teenindamisega. Seega oleks õigem nimetus – rajooni teenindusvalitsus.⁷³

10. detsembri 1981. a ENSV Teenindusministeeriumi käskkiri nr 300 „Teeninduskombinaatide teenindustootmisvalitsusteks reorganiseerimise kohta“ käskis:⁷⁴

▪ *Punkt 1. Reorganiseerida arvates 1. jaan 1982 spetsialiseerimata teeninduskombinaadid linna või rajooninõukogude täitevkomiteedele ja ENSV Teenindusministeeriumile alluvateks teenindustootmisvalitsusteks. Lageda reorganiseeritavate teeninduskombinaatide direktorite uueks ametinimetuseks juhataja.*

⁷¹ Raudik, V. 1989. Kaksikümmend aastat. – Teenindus. Informatsiooniseeria 7, nr 2, lk 13.

⁷² Kõrgemalseisvate organiste otsused, määrused, käskkirjad. VAMA. V-266.1-1.693. L 28.

⁷³ Jalasto, H. 1981. Elutarbelise teenindamise efektiivsuse tõstmise ja kvaliteedi parandamise probleeme. Tallinn: Eesti NSV Ühing "Teadus". Lk 10.

⁷⁴ ENSV Teenindusministeeriumi käskkiri nr 300 „Teeninduskombinaatide teenindustootmisvalitsusteks reorganiseerimise kohta“. VAMA. V-266.1-1.694. L 1–2.

▪ *Punkt 2. Teenindustootmisvalitsuse peaülesanded, tegevus, õigused ja kohustused määratakse Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt kinnitatud teenindustootmisvalitsuse tüüp-põhimäärusega.*

▪ *Punkt 3.6. Laialdaselt reklaamida ning informeerida teeninduspiirkonna elanikke teenindustootmisvalitsuse poolt elanikele osutatavatest teenindusliikidest ja –vormidest.*

Uus põhimäärus kinnitati Võru rajooni RSN Täitevkomitees 17.03.1982. a otsusega nr 92 ja kooskõlastati ENSV Teenindusministeeriumiga 07.06.1982 registrinumbriga 44 all, ent lisaks põhimäärusele oli ka põhikiri, mis oli kooskõlastatud ENSV Teenindusministeeriumiga 15.12.1981. a ja kinnitatud Võru rajooni RSN Täitevkomitee otsusega nr 23 26.01.1982. a.⁷⁵

Võru Teenindustootmisvalitsuse põhikiri sätestas:⁷⁶

▪ *Punkt 1. Võru Teenindustootmisvalitsus allub Võru Rajooni RSN Täitevkomiteele ja Eesti NSV Teenindusministeeriumile.*

▪ *Punkt 3. Võru Teenindustootmisvalitsuse peaülesandeks on:*

i. *tundma õppida ja võimalikult täielikult rahuldada linna, rajooni elanike nõudlust elutarbeliste teenuste järele, laiendada teenindusliike ja vorme, tagada tellimuste tähtaegne täitmine ja kõrge teeninduskultuur;*

ii. *kontrollida Eesti NSV Teenindusministeeriumi süsteemi spetsialiseeritud koondiste ja ettevõtete Võru rajoonis asuvate struktuuriliste allüksuste tööd ning operatiivselt juhtida nende tegevust elutarbelise teenindamise organiseerimise küsimustes;*

iii. *organiseerida vahetult alluvate tootmisallüksuste tootmismajanduslikku tegevust.*

▪ *Punkt 11. Võru Teenindustootmisvalitsuse juhataja määratakse ametisse ja vabastatakse ametist Võru Rajooni RSN Täitevkomitee poolt.*

▪ *Punkt 12. Võru Teenindustootmisvalitsuse tootmis- ja majanduslikku tegevust juhib ainujuhtimise põhimõttel valitsuse juhataja, kes organiseerib kogu teenindustootmisvalitsuse tööd ja vastutab täielikult selle tegevuse eest. Spetsialiseeritud koondiste ja ettevõtete allüksuste tegevuse eest kannab teenindustootmisvalitsuse juhataja vastutust teenindustootmisvalitsuse põhimäärusega kindlaksmääratud kohustuste ulatuses.*

Võru Teenindustootmisvalitsuse põhimäärus kirjutab põhikirjas oleva detailsemalt:⁷⁷

⁷⁵ Alatiisele säilitamisele kuuluvate toimikute nimistu nr 1-1. VAMA. V-266.1-1. L 23.

⁷⁶ Täitevkomitee istungite protokollid ja otsused nr 1-4. VAMA. V-474.1.1422. L 17–18.

⁷⁷ Täitevkomitee istungite protokollid ja otsused nr 5-6-11. VAMA. V-474.1.1423. L 105–106.

- *Punkt 1. Võru Teenindustootmisvalitsus on Võru rajooni teeninduse põhilüli, mis tagab iga liiki teenuste osutamise elanikele. (...).*
- *Punkt 4. ENSV Teenindusministeerium tegutseb Võru Teenindustootmisvalitsuse suhtes kui kõrgemalseisev organ, kes kinnitab talle plaaniülesanded teenuste osutamise ja realiseerimise, tööjõu, kasumi ja teiste näitajate osas, kehtestab arvestushinnad, tagab teenidustootmisvalitsuse varustamise materiaali- ja tehniliste ja rahaliste ressursidega ning palgafondiga ja juhib koos Võru Rajooni RSN Täitevkomiteega Võru Teenidustootmisvalitsuse tööd kõigis tootmis- ja majandustegevuse küsimustes.*
- *Punkt 5. Võru Teenidustootmisvalitsuse põhiülesanded on:*
  - 5.1. tagada, et Võru rajoonis paiknevad teenindusettevõtted igati areneksid ja parandaksid teenindust elanike vajaduste täielikumaks rahuldamiseks teenuste järele, peaksid kinni tellimuste täitmise tähtaegadest, uurida elanike vajadusi elutarbeliste teenuste järele, juurutada uusi teenusliike ja teenindusvorme, tagada kõrge teeninduskultuur ja elanike kompleksteenindamise korraldamine, teenindusettevõtete võrgu laiendamine ning nende tootmisvõimsuste maksimaalne ärakasutamine;*
  - 5.2. juhtida oma allüksuste tootmis- ja majandustegevust, korraldada nende tellimuste vastuvõtmist ja väljaandmist, mida süsteemisisese koostöö korras täidavad ENSV Teenindusministeeriumi spetsialiseeritud koondised ja ettevõtted ning teised riiklikud ja kooperatiivsed organisatsioonid;*
  - 5.4. lähtudes teeninduse arendamise põhisuundadest, teaduse ja tehnika progressi perspektiividest ja elanike vajadustest, korraldada elutarbelise teenindamise ühtsete viisaastaku ja aastaplaanide projektide koostamine Võru rajooni ulatuses ning kooskõlastatult Võru Rajooni RSN Täitevkomiteega esitada need ENSV Teenindusministeeriumile.*

Võru Teenindustootmisvalitsuse tootmis- ja majandustegevuse kolmest ülesandest üheks on „korraldada teenindusalast reklaami, konkursse, teeninduspäevi ja –kuid ning kohtumisi tellijatega“.⁷⁸

Põhimääruses oli põhjalikumalt sätestatud ka juhtimisega seonduv.⁷⁹

- *Punkt 17. Võru Teenindustootmisvalitsuse juhataja asetäitjad, peainseneri, pearaamatupidaja ja tehnilise kontrolli osakonna juhataja määrab ametisse ja vabastab ametist teenidustootmisvalitsuse juhataja esildisel Võru Rajooni RSN Täitevkomitee.*

⁷⁸ Täitevkomitee istungite protokollid ja otsused nr 5-6-11. VAMA. V-474.1.1423. L 107.

⁷⁹ *Ibid*, l 110.

- *Punkt 19. Teenindustootmisvalitsuse aparaadi struktuuri ja koosseisud kinnitab kehtestatud korras selle juhataja.*

Seega, senise nime „Teeninduskombinaat „Tamula““ asemel on alates 1982. a organisatsiooni nimeks „Võru Teenindustootmisvalitsus“.⁸⁰ Lühendina on kasutatud Võru TTV. Organisatsioon on endiselt keskendunud teenindamisele, elutarbelisele teenindamisele. TTV-struktuuri puhul on varasemast rohkem tähelepanu (nii juhtimise kui kontrolli osas) allüksustel – teenindusministeeriumi süsteemi spetsialiseeritud koondised ja ettevõtted ja tootmisallüksused. TTV juht, varasema nimetusega direktor, nüüd juhataja ja rajooni täitevkomitee on mõneti võimu juurde saanud, enam ei pea juhtivtöötajaid kooskõlastama teenindusministeeriumiga.

Peamised teenindusliigid 1982. a olid: jalatsite remont ja valmistamine, individuaalõmblus, metallitööd, peakatete valmistamine, raadiote, telerite ja kodumasinade vastuvõtt remondiks, mööbli valmistamine ja remont, keemiline puhastamine ja lõnga värvimine, kudumistöökodad, villatööstused, fotoateljeed, saunad, pesumajad, juuksurid, transporditeenindus, pesupesemine, köitetööd, kosmeetika, tavanditeenindus, korterite remont, villase lõnga valmistamine, nahkade parkimine.⁸¹

1984. aastast on säilinud mitu erinevat toodete-teenuste reklaamlehte. Reklaamleht „Võru Teenindustootmisvalitsuse teeninduspunktid ja töökodad“ on mustvalge ajalehesuuruses formaadis neljaküljeline reklaamleht, mis loetleb teeninduspunktid ja töökodad Võrus:⁸²

▪ Atraktsioonide väljak	▪ Kosmeetika
▪ Ehitusteenindus	▪ Kudumistööd, silmkoesemed ja vaibad
▪ Fotoateljee	▪ Köitetöökoda
▪ Hauasammaste valmistamine	▪ Lillelaudade laenus
▪ Jalatsite valmistamine ja remont, kiirparandus	▪ Matusetarbed
▪ Juuksuritööd meestele, naistele	▪ Metallitooted
▪ Tootmiskoondis „Lembitu“ moeateljee	▪ Mööbli valmistamine ja remont
▪ Tootmiskoondis „Kiir“ keemiline puhastus	▪ Tootmiskoondis „Lembitu“ peakatete valmistamine
▪ Klaasimine	▪ Pediküür ja maniküür
▪ Kodumasinade Remondi Tehase majapidamistarvete töökoda	▪ Tootmiskoondis „Kiir“ pesumaja
▪ Kodumasinade Remondi Tehase kellasepa töökoda	▪ Pesumaja, iseteenindav
	▪ Plekksepatööd
	▪ Saun

⁸⁰ ENSV Teenindusministeeriumi käskkiri nr 300 „Teeninduskombinaatide teenindustootmisvalitsusteks reorganiseerimise kohta“. VAMA. V-266.1-1.694. L 9–10.

⁸¹ Võru Teenindustootmisvalitsus. 1985. Koost. Lepik, V. Tallinn: Valgus. Lk 7.

⁸² Võrumaa Muuseum, VK_3358:20 Ar 1107:20. Lk 1 ja 3.

- Koondise „Elektron“ töökoda. Televisoorite ja raadiote remont
- Villavahetuspunkt

Reklaamleht „Võru Teenindustootmisvalitsuse teenuste loetelu ja info töökodade kohta Võrus, Antslas ja rajoonis“ on 4-leheküljeline värviline ajalehesuuruses formaadis reklaamleht, milles sisaldub pikk teenuste ja töökodade loetelu.⁸³

- *Ehitusteenindus: kaevude puurimine, betoonist kaevurakete, kõnniteeplaatide ja aiapostide valmistamine jne.*
- *Fototeenindus: must-valgete ja värvifotode valmistamine, filmide töötlemine jne.*
- *Iluteenindus: soengute tegemine, habemeajamine, maniküür, iluravi, kulmude ja ripsmete värvimine jne.*
- *Trikooteenindus: trikootoodete (jakid, sviitrid, dzempriid, kindad, püksid, sokid, sukad, sallid ja mütsid ettevõtte ja tellija materjalist) valmistamine ja parandamine jne.*
- *Mööbliteenindus: sektsioon-, seina- ja köögikappide ja uste valmistamine ning mööbli remont jne.*
- *Jalatsiteenindus: uute jalatsite valmistamine ja parandamine, ootetööd ja kiirparandus jne.*
- *Tavanditeenindus: puusärkide, pärgade, pärjalintide, õnnitluskaartide, kutsete, pulmalehtede valmistamine, orkestri tellimine jne.*
- *Üüriteenindus: telerite, raadiote, külmkappide, kirjutusmasinate, pesumasinate, telkide, magamiskottide, lauanõude, uiskude jne üürimine.*
- *Tehnoteenindus: metallesemete valmistamine ja remont, sepa-, keevitus- ja plekksepatööde teostamine jne.*
- *Õmblusteenindus: õmblustoodete, nahk- ja karusnahkesemete, peakatete ning tekstiilpudutoodete valmistamine ja parandamine jne.*

Erinevates reklaamlehtedes rõhutatakse maal ehk linnast väljas (rajoonis) asuvate teeninduspunktide olemasolu, eelviidatud reklaamlehes on seda tehtud järgmiselt: „*Kõikides maal asuvates teeninduspunktides vahetatakse villa vastu lõnga, vaipu ja silmkoesemeid. Võetakse remondiks vastu jalatseid, kelli, raadioid, telereid ja kodumasinaid, keemiliseks puhastuseks riideid ja pesemiseks pesu, tellimusi uutele jalatsitele, fondilõngast silmkoesemetele, aknakardinatele, linikutele, vaipadele, sektsioon- ja köögimööblile ning mööbli remondile, betoontoodetele (kaevurakked, kõnniteeplaadid, aiapostid), metalltoodetele (bensiiini- ja elektrimootoriga puulõikamissaagidele, soome sauna ahjudele, aiavärvavatele,*

⁸³ Võrumaa Muuseum, VK_3358:21 Ar 1107:21 või Eesti Rahvusraamatukogu ARPt 64.01 T. 3941. Lk 1.

puuviljapurustajatele, mahlapressidele, aiavõrgule, ahjukestadele, vihmaveerennidele ja – torudele, katusehukidele jne). Antakse informatsiooni osutatavate teenuste kohta. Saadaval kalmulaternad ja lillekorvid.“

Kokkuvõttes saab tõdeda, et paljud teenindusliigid on tuttavad organisatsiooni algusaegadest – õmblemine, kudumistööd, metallitööd jne. Tehnika ja tootmise arenedes ja elatustaseme tõustes on teenused kaasajastunud, kuigi enamik toodetest on tuttavad 1970ndatest.

Kui 1961–65 koosnes teenindus valdavalt neljast põhilisest teenindusalast: individuaalne õmblus, jalatsiparandus, saunad ja juuksuriteenused – mis moodustasid 1960. aastal ligikaudu 3/4 ning 1965. a ligi poole vabariigi elanike elutarbeline teenindamise mahust – siis 1975. a hinnati nende teenindusharude osatähtsuseks 35% ja 1985. a vaid 28,6% Teenindusministeeriumi ettevõtete poolt osutatud teenuste üldmahust. Teeninduse harustruktuuris on kasvanud kiiresti autoteenindus (osatähtsuse tõus 1975–85. a 2,7-kordseks), tehnoteenindus (kasv 1,4-kordseks), mööbli valmistamine (kasv 1,7-kordseks).⁸⁴

Teenindustootmisvalitsuste ajajärgul rõhutati: *tellijale ei ole tähtis mitte see, kus üks või teine töö on tehtud, vaid see, et oleks võimalik tellimust hõlpsasti ära anda ja et töö tehtaks kiiresti ning kvaliteetselt. Maaelanike teenindamise põhilüliks on komplekstellijuspunkt, mis etendab vahendaja osa tellijate, teenindustöökodade ja spetsialiseeritud ettevõtete vahel.*⁸⁵

1985. aastal täitus Võru Teenindustootmisvalitsusel 40 tegevusaastat ning sel puhul ilmus mustvalge õhuke brošüür „Võru Teenindustootmisvalitsus“, mille koostajaks oli tootmisvalitsuse kunstnik-modelleerija V. Lepik.⁸⁶ See brošüür põhineb suures osas V. Lepiku 1975. aastal koostatud ajaloolisel ülevaatel.⁸⁷ ENSV teenindusminister Valter Hallmägi ütleb sissejuhatuses pealkirjaga „40 pingsat tööaastat“, et „1. jaanuarist 1985. a. algas süsteemis laiaulatuslik majanduseksperiment eesmärgiga täiustada majandamismehhanismi, suurendada töökollektiivide initsiatiivi, huvi ja vastutust töötulemuste eest, mis peavad olema suunatud elanike teenindusvajaduste täielikumale rahuldamisele, maaelanike teenindamise laiendamisele, töötajate teenindamisele töökohtades ja kodus, uute teenindusliikide ja –vormide arendamisele,

---

⁸⁴ Hallmägi, V. 1987. Elutarbeline teenindamise majandamismehhanismi täiustamisest ja edasisest arengust. Tallinn: Eesti NSV Ühing "Teadus". Lk 4.

⁸⁵ Talimets, K. 1980. Tarbijate nõudmiste kasvu silmas pidades. – Rahva Häääl 13.11. Lk 2.

⁸⁶ Võru Teenindustootmisvalitsus. 1985. Koost. Lepik, V. Tallinn: Valgus.

⁸⁷ Võrumaa Muuseum, VK_2982:372 Ar 990:372

*teenindustööde kvaliteedi parendamisele, teenindustähtaegadest kinnipidamisele ja teeninduskultuuri tõstmisele. (...) Teeninduse korraldamisel on väga kasulikud elanike ettepanekud, soovid ja hinnangud, elanike ja teenindajate sidemete igakülgne tugevnemine.*⁸⁸

Tõenäoliselt 1986. aastast pärinevad lihtsad mustvalged ajalehesarnasel paberil olevad reklaamvoldikud on koostatud teenindustootmisvalitsuse tsehhide-üksuste kaupa:

- Tsehh nr 2 – jalatsiteenindus, iluteenindus, naiste juuksuritööd, meeste juuksuritööd, fototeenindus, trikooteenindus, helisalvestus.⁸⁹
- Tavanditeenindus – matusteks ja haudade kujundamiseks vajalike esemete valmistamine, matusetalituse korraldamine, pulmad, hõbe- ja kuld pulmad, lapse sünni- ja nimepäevade tähistamine, muude tähtpäevade pidulik tähistamine.⁹⁰
- Meistri jaoskond – pesuteenindus, pesemine pesumajas, selvepesumaja, keemiateenindus, kumblusteenindus.⁹¹
- Tsehh nr 3 – metalltoodete valmistamine, hauasammaste valmistamine, ehitusteenindus.⁹²

Pakutavate teenuste maht oli Eesti teeninduses aastakümnetega muutunud. „*Organiseeritud teeninduse algperioodil koosnes see peamiselt individuaalõmblusest, jalatsiparandusest, sauna ja juuksuriteenustest, mis 1960. aastal moodustasid ligi kolmveerand elutarbeliste teenuste üldmahust. Nende nelja ala osatähtsus oli 1989. aastaks vähem kui kolmandik.*“⁹³

Viis aastat pärast teenindustootmisvalitsuste loomist hindas teenindusminister neid: *TTV struktuuri põhilülideks kujunesid teenindusmajad ja komplekstelliguspunktid, mille tööd koordineerib rajooni teenindustootmisvalitsuse keskne dispetšertalitus koostöös spetsialiseeritud ettevõtetega. Spetsialiseeritud ettevõtete ja koondiste ülesandeks jäi rajoonis asuvate filiaalide, tsehhide, jaoskondade ja teiste struktuuriliste tootmisüksuste tehniline juhtimine, nende varustamine materjalide, kütuse, varuosade, tööabinõude ja seadmetega ning töötajate kvalifikatsiooni tõstmise organiseerimine. Pärast juhtimisstruktuuri ümberkujundamist ja tootmiskoondiste loomist hakkas teeninduses üha rohkem avalduma vastuolu tootmise industrialiseerumise ja teenindusvajaduste individualiseerumise vahel. Tootmiskoondistes andis*

---

⁸⁸ Võru Teenindustootmisvalitsus. 1985. Koost. Lepik, V. Tallinn: Valgus. Lk 2.

⁸⁹ Eesti Rahvusraamatukogu, Pt658.311 ümbrik 198? 6 (2336).

⁹⁰ Eesti Rahvusraamatukogu, Pt658.311 ümbrik 198? 6 (2333).

⁹¹ Eesti Rahvusraamatukogu, Pt658.311 ümbrik 198? 6 (2338).

⁹² Eesti Rahvusraamatukogu, Pt658.311 ümbrik 198? 6 (2335).

⁹³ Raudik, V. 1989. Kaksikümmend aastat. – Teenindus. Informatsiooniseeria 7, nr 2, lk 12.

*tunda tööstusliku lähenemise mõju tootmise korraldamisele. Tahaplaanile jäi tootmise ja teenindamise väikevormides puutuvate võimaluste ärakasutamine.*⁹⁴

Majanduslikult pöördelised ajad jätkusid, toonane Teenindusministeeriumi ajakiri kirjutas 1989. a järgmiselt:⁹⁵ „1987. aastal hakkas ootamatult kiiresti arenema uus majanduslikel vabadustel rajanev ettevõtlikkus. Kahe aasta jooksul moodustus ettevõtete juures ligi 300 teeninduskooperatiivi. Üheaegselt kooperatiividega hakkasid teenindusettevõtted looma väikeettevõtteid.“ Nimelt anti 1987. a luba luua kooperatiive ehk väikeettevõtteid – moodustada kuni kolmest inimesest koosnevaid kooperatiive tootmisjäätmete töötlemiseks ja valmistatud toodangu müügiks.⁹⁶

Teenindusministeeriumi plaanis oli, et kõik teenindusettevõtted lähevad 1989. aastast üle isemajandamisele ja enesefinantseerimisele.⁹⁷ Ent 1989. aasta jäi viimaseks tegutsemisaastaks nii ENSV Teenindusministeeriumile⁹⁸ kui Võru Rajooni RSN Täitevkomiteele.⁹⁹

Uurimistöö küsimustele vastates võib teenindustootmisvalitsuse perioodi jagada kaheks, aastad 1982–86 ning 1987–91. Viimatinimetatu oli kõike muud kui staatiline. Läbi erinevate organisatsioonivormide (kooperatiivid, väikeettevõtted) püüti arvestada turutingimuste muutustega. Võru TTV algusperiood kestis neli aastat ning kuna tootmisvalitsuse struktuur ja ülesanded olid laiemad kui teeninduskombinaadil, siis vastus lõputöö uurimisülesandele on, et TTV aega ei saa nimetada staatiliseks.

Nõukogude perioodile tagasi vaadates võib leida sarnasusi vaatlusaluse organisatsiooni arengus Eesti nõukoguliku majanduse arenguperioodidega, mida jaotatakse:

1. Sõja lõpust kuni 1950. aastate keskpaigani juurutati NSV Liidu 1930. aastate majandusmudelit.
2. 1957–64 oli rahvamajandusnõukogude aeg, mil juhtimine toimus vabariigikeskselt (kuigi direktiivselt) ja erinevaid rahvamajandusharusid püüti tasakaalustatult arendada.

---

⁹⁴ Hallmägi, V. 1987. Elutarbelise teenindamise majandamismehhanismi täiustamisest ja edasisest arengust. Tallinn: Eesti NSV Ühing "Teadus". Lk 6.

⁹⁵ *Ibid*, lk 13.

⁹⁶ Värä, E. 2009. Eraettevõtluse ja turumajanduse algus 1980. aastate lõpul. – *Estonica*. Eesti Instituut. (04.04.2013).

⁹⁷ Truve, E. 1988. Isemajandamine ja enesefinantseerimine. – *Teenindus*. Informatsiooniseeria 7, nr 1, lk 1.

⁹⁸ ENSV Teenindusministeeriumi ajalugu AISis. (21.10.2012).

⁹⁹ Võru Rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee piirdaatumid AISis. (25.11.2012).

3. 1965–89 tagasipöördumine ametkondliku juhtimissüsteemi juurde ning üleliiduliste vajaduste järgimine.¹⁰⁰ Ehk majanduse juhtimise harukondlik printsiip tuli territoriaalse juhtimise printsiibi asemele.¹⁰¹ Samal ajal anti ettevõtetele suurem majanduslik iseseisvus ja püüti rakendada majanduslikult põhjendatud hindu, mis majandusarengule üldiselt mõjus edasiviival.

Võru Teenindustootmisvalitsus ja tema eelkäijad polnud Eesti mastaabis olulised asutused (polnud üleliidulises alluvuses) ning seetõttu selget mõju üldiste juhtimisprintsiipide muutmine ei avaldanud. Kuigi, teenindustootmisvalitsuste loomise selgitus – territoriaal-tootmisliku spetsialiseerumise ja kontsentreerumise printsiip – sobitub juhtimise harukondliku printsiibi alla.

1991. ja 1992. aastat iseloomustab varade üleandmise-vastuvõtmise aktide suur hulk Võru TTV arhiivis. Selle põhjuseks oli muutunud riigikord ja majandusolud ning teenindustootmisvalitsuse likvideerimine. Sellekohane Eesti Vabariigi Võru Maavalitsuse määrus 07.06.1991 nr 153 Võru TTV reorganiseerimisest ütles: „*Võttes aluseks Eesti Vabariigi seaduse „Riiklike teenindus-, kaubandus- ja tootlusteetevõtete erastamise kohta“ ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määruse nr 237 05.07.1989. a „Eesti NSV elutarbelise teenindamise ümberkorraldamise kohta“ ning lähtudes vajadusest erastamise I etapina läbi viia Võru Teenindustootmisvalitsuse reorganiseerimine, Võru Maavalitsus määrab: p 2. esitada Võru Maavalitsusele hiljemalt 21. juuniks 1991. a erastamisele kuuluvate varade nimekiri.*“¹⁰²

Mõni kuu hiljem ei räägita enam TTV reorganiseerimisest, vaid likvideerimisest. Võru Maavalitsuse määrus 27.09.1991 nr 233 Võru TTV likvideerimisest sätestas:¹⁰³ „*Võttes aluseks Eesti Vabariigi seaduse „Riiklike teenindus-, kaubandus- ja tootlusteetevõtete erastamise kohta“, ENSV Ministrite Nõukogu määruse nr 237 05.07.1989. a „Eesti NSV elutarbelise teenindamise ümberkorraldamise kohta“ ja Eesti Vabariigi omandireformi aluste seaduse ning kuni munitsipaalomandi tekkimiseni erastamise II etapina läbi viia Võru Teenindustootmisvalitsuse likvideerimine. Võru Maavalitsus määrab:*

(...) 1.1. Likvideerida Võru TTV 1. jaanuariks 1992. a ja moodustada likvideerimiskomisjon seisuga 1.10.1991. a. Likvideerimisest teatada ajakirjanduses.

---

¹⁰⁰ Kukk, K. 2005. Majanduskahjud. – Rmt: Valge raamat. Eesti rahva kaotustest okupatsioonide läbi 1940–1991. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus. Lk 133–140.

¹⁰¹ Eesti ajalugu VI. 2005. Toim. Vahtre, S. Tartu: Õpetatud Eesti Selts. Lk 300–301.

¹⁰² Akt Võru TTV varade ja majandusliku seisu kontrollimise kohta koos lisadega 30.04.1993. VAMA V-266.1-1.873. L 4.

¹⁰³ *Ibid*, l 5.

(...) 2.3. *Vastavalt omandireformi aluste seaduse §-dele 22 ja 23 anda seisuga 01.10.91. a Võru TTV varad vastavalt varade territoriaalsele asukohale esmatasandi omavalitsusele tasuta bilansist bilanssi*“.

Likvideerimisprotsess võttis aega. Võru Maavalitsuse erastamis- ja munitsipaliseerimiskomisjoni koosoleku protokoll 30.04.1993. a fikseeris:¹⁰⁴

„1. Lugeda TTV likvideerituks seisuga 01.05.1993. a.

2. Vormistada TTV lõppdokumentatsiooni (arhiividokumendid, raamatupidamise lõppbilanss) üleandmine Võru Linnavalitsusele hiljemalt 14. maiks 1993. a.

6. Lõpetada Võru TTV likvideerimine Võru Linnavalitsuse poolt seaduses ettenähtud korras.“

Seega, Võru Teenindustootmisvalitsus likvideeriti 01.05.1993. a, seniste ülesannete täitmine (teenuste, toodete pakkumine) oli lõppenud juba 1991. aastal.

---

¹⁰⁴ Akt Võru TTV varade ja majandusliku seisuga kontrollimise kohta koos lisadega 30.04.1993. VAMA V-266.1-1.873. L 1.

3. ELANIKKONNA ELUTARBELISE TEENINDAMISE ANALÜÜS

Eelnevas kahes peatükis uuriti Võru Teenindustootmisvalitsuse kui institutsiooni põhiülesandeid perioodil 1945–93. Oluline on rõhutada, et Võru Teenindustootmisvalitsuse ajaloos on olnud kiirema muutusega aastaid ja on olnud stabiilsuse perioode. Mida pikem arvnäitajatega kaetud ajavahemik, seda paremini saab analüüsida evolutsioonitsükli selle terviklikkuses ja anda seeläbi panus organisatsioonide arengu kirjeldamisesse. Teisalt on pikk empiirilisel analüüsitav periood püstitanud käesolevas töös ka mitmed väljakutsed. 20 aasta jooksul muutus aruandlus suurel määral.¹⁰⁵ Ning nõukogudeaegse statistika tõesus on küsitav, kuid nagu leiab ajaloolane Olaf Mertelsmann: „*Sellegipoolest ei tohiks statistikat kui allikaliiki unarusse jätta: kuna Nõukogude statistikal annavad meile tihtilugu ainsad andmed, mis meil selle ajastu analüüsimiseks on, ei tohi me neid lihtsalt ignoreerida*“.¹⁰⁶ Pidades empiirilist osa käesolevas töös oluliseks, on arhiivist valitud allikaid, mis kirjeldaksid vaadeldava organisatsiooni põhiülesandeid ja nende muutumist. Kontsentreeritud on eelkõige osutatavate teenuste analüüsile ja selles küsimuses olid allikateks elanikkonna elutarbelise teenindamise aruanded (vorm nr 1-bõt).

1960. aastate alguses juurutati elanikkonna elutarbelise teenindamise aruande vorm nr 1-bõt¹⁰⁷, mis oli kohustuslik koostada *kõigil tervikuna või osaliselt elanikke teenindavatel teenindustöökodadel, -ateljeedel ja –kombinaatidel, teenindusbüroodel, tööstuskombinaatidel, toiduainete tööstuse kombinaatidel, kunstitööstusettevõtetel ning teistel ettevõtetel ja asutustel, olenemata nende ametkondlikust alluvusest*.¹⁰⁸ Vormis 1-bõt arvestati elanikkonna elutarbelise teenindamise tööstusliku iseloomuga teenuseid (I jagu) eraldi mittetööstusliku iseloomuga teenustest (II jagu). „Tamulas“ täidetud vorm 1-bõt on arhiivifondis olemas 1963–91 aastate kohta. Vormil kajastatud teenuste jaotus on toodud lisas 3 ning lisas 4 on lõputöös kasutatud numbriline algmaterjal viidetega arhiiviallikele.

---

¹⁰⁵ Näiteks elanikkonna elutarbelise teenindamise aruanne aastatel 1963–91.

¹⁰⁶ Mertelsmann, O. 2012. Nõukogude statistika probleeme – allikakriitiline lähenemisviis. – Eesti Ajalooarhiivi Toimetised, nr 19 (26), lk 526.

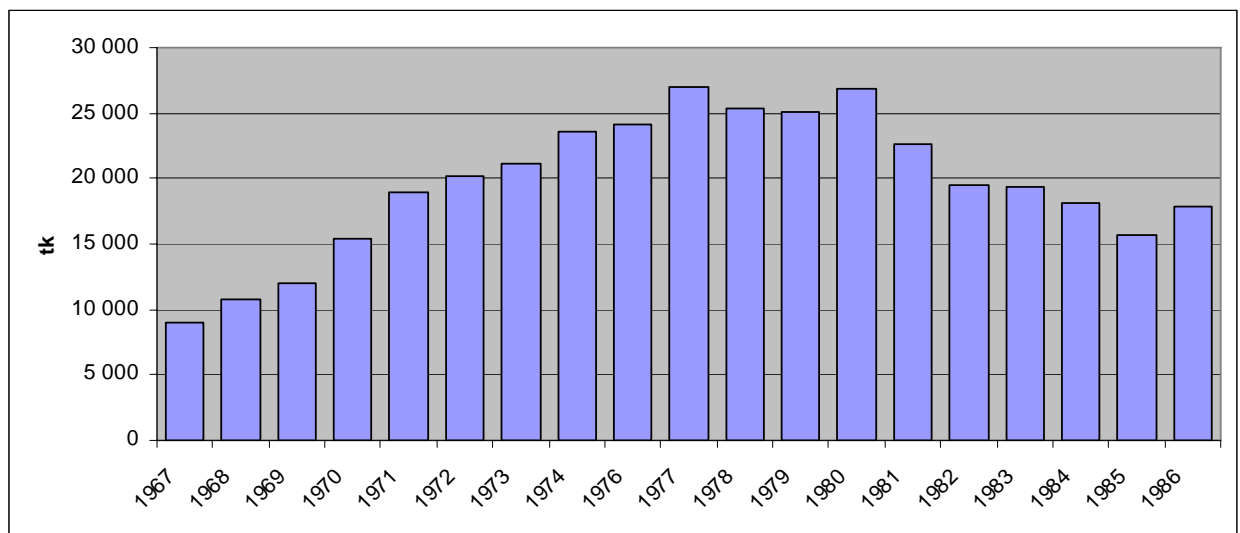
¹⁰⁷ „bõt“ tuleneb vene keelest, sõnatüvi *быт* tähendab elulaadi, *бытовой* olmega seonduvat.

¹⁰⁸ Elanikkonna elutarbelise teenindamise aruande vorm nr 1-bõt koostamise juhend. 1965. NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja Statistika Keskvalitsus. Tallinn: Eesti NSV KM ja EET Ministerium. Lk 3.

Nimetatud aruandevormide struktuur ja sisu on aastate jooksul muutunud, samas oli just vormide nr 1-bõt näol tegemist peamise infoallikaga, mis võimaldas teatud teenuste lõikes koostada võrreldavatel alustel saadud aegridu ning teha nende aegridade põhjal järeldusi üksikute konkreetsete osutatud teenuste osas teeninduskombinaadi ja TTV perioodil. Küll võib juba vormi 1-bõt ülesehitust vaadates nentida, et kogutavate andmete hulk ja valik on äärmiselt üldistatud ning ei iseloomusta laia teenuste valikut, mida tegelikkuses pakuti.

Analüüsid konkreetseid teenuseid saab leida vastuseid püstitatud uurimisülesannetele, et kas uuritav organisatsioon oli staatiline ja kas ta lähtus oma tegevuses turu nõudmistest. Teeninduskombinaat ja hilisem teenindustootmisvalitsus oli kutsutud ellu osutama elanikkonnale teenuseid ja seega peaks just teenuste mahu ja arengu läbi selguma, kas organisatsioon oli staatiline või dünaamiline ning kas ta lähtus oma tegevuses turu nõudlusest. Vastavalt uurimisülesannetele on turunõudlust analüüsitud kvantitatiivsest aspektist tulenevalt. Kvalitatiivne analüüs (ehk vastuse otsimine küsimusele mis tarbija sellisel viisil käitub) ei aitaks uurimistöö lähte-eeldustest tulenevalt töö eesmärgi saavutamisele kaasa. Vormis 1-bõt kajastatud teenustest-toodetest valis autor analüüsimiseks: kootud trikooesemed, metallitööd, jalatsite remont, keemiline puhastus, pesumaja, elamute remont, fotograafia, juuksur.

Ühe olulise teenusena, mis kestis läbi märkimisväärse osa „Tamula“ ajaloo, on kootud ja realiseeritud trikooesemeid.

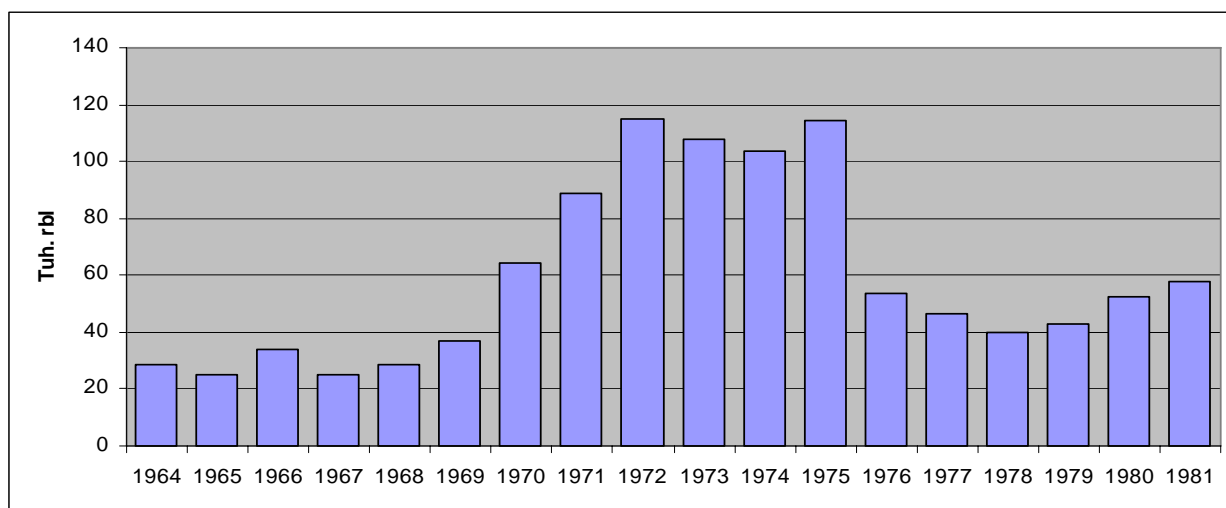

Joonis 2. Kootud ja realiseeritud trikooesemete arv aastatel 1967–86

Nagu jooniselt nähtub, leiavad kootud trikoosesemed kajastamist vormis 1-bõt 1967. aastast. Kümne aasta jooksul tõusis nende realiseerimine 1977. aastaks 27 016 esemeni, ehk aastase mahu kasv võrreldes 1967. aastaga oli 18 046 realiseeritud eset aastas. Sellise kasvu korral tuleb kahtlemata tõdeda, et teeninduskombinaat „Tamula“ oli kootud trikoosesemete pakkumisega leidnud turunõudluse ja asunud seda rahuldama. See tähendab, et kui nähti seda, et turg nõuab tooteid rohkem, kui 1967. aastal, siis asuti tootmis/teenindus võimsust sellega vastavusse viima ja iga aasta kümne aasta vältel suudeti pakkuda rohkem kui eelmisel. Seega võib toodud näite puhul väita, et organisatsioon lähtus oma tegevuses turu nõudmistest.

„Tamulas“ kootud trikoosesemete turule pakkumise perioodi (20 aastat) jooksul aset leidnud nõudluse kasv ja selle rahuldamine ning ka toote pakkumine nõudluse kahanedes, näitab, et organisatsioon oli oma tegevuses mittestaatiline (dünaamiline) ja lähtus oma töös väga suurel määral turul kehtivatest tingimustest.

Kootud trikoosesemetega analoogset turudünaamilist lähenemist võib Võru teeninduskombinaadi pakutavate teenuste osas leida metalltoodete¹⁰⁹ ja tehniliselt komplitseeritud elutarbeliste masinate ja aparaatide¹¹⁰ valmistamise ja paranduse teenuse osas. Järgneval joonisel on toodud teeninduskombinaadis tehtud metallitööd perioodil 1964–81 mõõdetuna tuhandetes rublades.

Joonis 3. Elutarbeliste masinate ja metallesemete remont ja valmistamine (tuhat rubla) aastatel 1964–81

¹⁰⁹ Metallnõud, gaasipliidid, elektripliidid, triikraud, tee- ja kohvikeetjad, lukud, võtmed, praeahjud, korstnad, praepannid, ämbrid, vannid jms – Elanikkonna elutarbelise teenindamise aruande vorm nr 1-bõt koostamise juhend. 1965. NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja Statistika Keskvalitsus. Tallinn: Eesti NSV KM ja EET Ministeerium. Lk 19.

¹¹⁰ Kellad, raadiod, televiisorid, motorollerid, mootorrattad, õmblusmasinad, külmutuskapid, pesumasinad, fotoaparaadid, tolmuimejad jms – *ibid*, lk 20.

Joonisel 3 on kasutatud mõõtühikuna tuhandeid rublasid, kuna metallitööd olid algallikates esitatud selliselt. Käesoleva töö seisukohalt on rublades mõõdetud kogused samal viisil analüüsitavad kui näiteks kilogrammides, tonnides või tükkides, sest vaadeldaval perioodil (1964–81) inflatsiooni kui sellist ametlikus asjaajamises ei esinenud ja hinnad olid fikseeritud. Seega, kui läbimüük rublades suurenes või vähenes, siis suurenes või vähenes see proportsionaalselt ka reaalnäitajates. Samuti, kui oleks olnud tegemist inflatsiooniga, siis ei oleks saanud rublades läbimüügi maht oluliselt väheneda, mis on aga ülaltoodud joonisel juhtunud.

Nagu *joonisel 3* nähtub, suurenes perioodil 1964–72 aastane turustatud metallitööde maht 28,36 tuhandelt rublalt 1964. aastal 115 tuhandele rublale 1972. aastal, ehk siis 86,64 tuhande rubla võrra. Või teisiti öeldes kasvas turustatud metallitööde maht toodud perioodil pisut enam kui neli korda. Sellist kasvu üheksa aasta jooksul analüüsid peab kindlasti tõdema, et sarnaselt kootud trikooesemetega oli ka metallitööde puhul leitud turunõudlus ja asunud seda rahuldama. Organisatsiooni poolt mahu kasvatamine näitab seda, et Võru teeninduskombinaat ei olnud staatiline ja püüdis käia kaasas turu nõudlusega (ehk siis juhinduda turu nõudlusest).

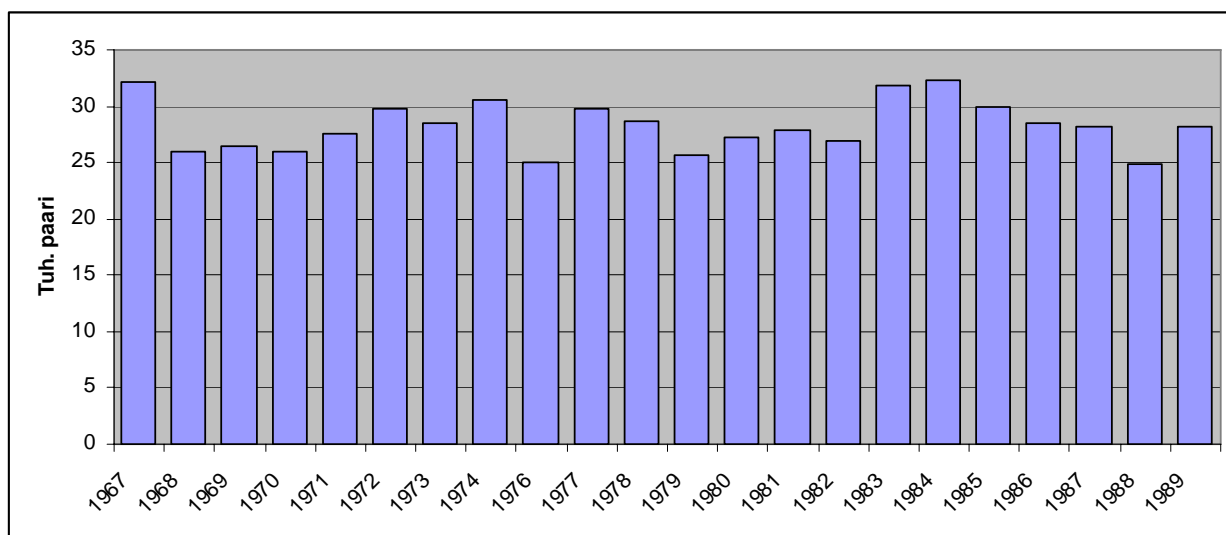
Sarnaselt kootud trikooesemetele hakkas ka metallitööde maht peale tippaastat 1972 (kui teenust turustati 115 tuhande rubla eest aastas) kahanema. Periood 1973–75 oli siiski suhteliselt kõrge nõudluse perioodiks ja aasta 1975 oli rekordile suhteliselt lähedal (sel aastal turustati metallitööde teenust 114,2 tuhande rubla eest). Perioodil 1976–81 oli nõudlus teenuse järgi aga juba märgatavalt madalam. Nimetatud näitab, et teeninduskombinaat suutis olla dünaamiline organisatsioon ega olnud jäigalt paindumatu. Kui teeninduskombinaat oleks olnud staatiline organisatsioon, siis ei oleks see olnud võimeline üheksa aasta jooksul kasvatama metallitööde teenuse mahtu neljakordseks. Tegemist oli kiire kasvuga, mis paratamatult pidi eeldama organisatsiooni võimekust reageerida kiirelt ja ressursse mobiliseerivalt ja/või ümberpaigutavalt. Kas kasv saavutati ressursside mobiliseerimise (juurdeleidmise) või ümberpaigutamise tulemusena, ei ole selles mõttes siinkohal oluline, et mõlemal juhul suudeti saavutada kiire kasv ja ressursid turunõudluse teenindamisesse suunata.

Teiselt poolt on oluline eraldiseisvalt rõhutada, et kui organisatsioon paisutab teenuse osutamise mahtu üheksa aasta jooksul neli korda, siis tähendab see kindlasti seda, et (a) oli olemas turunõudlus – vastasel juhul ei oleks teenuse osutamist neljakordseks võimalik kasvatada ja (b) organisatsioon reageeris turule – kui oleks olnud küll kasvav nõudlus, kuid kui organisatsioon ei

oleks turule reageerinud, siis oleks ju teenuse läbimüük jäänud enam-vähem konstantseks (lihtsalt osad kliendid oleks jäänud soovitud teenusest ilma). Seega asjaolud viitavad sellele, et Võru teeninduskombinaat lähtus oma tegevuses turunõudlusest.

Eelnenud analüüsi põhjal on võimalik järeldada, et nii kootud trikooesemete kui ka metallitööde pakkumise analüüsimine tõestab, et Võru Teenindustootmisvalitsus oli oma käitumiselt mitte-staatiline ja lähtus turu vajadustest/nõudlusest. Tegemist oli suutliku organisatsiooniga, kus jälgiti turul toimuvaid muutusi ja suudeti reageerida asjakohaselt.

Erinevalt kootud trikooesemete ja metallitööde teostamise turust, kus toimus turu tõus ja siis langus, on remonditud jalatsite turg olnud teise dünaamikaga. *Joonisel 4* on teeninduskombinaadis parandatud jalatsite hulk tuhandetes paarides aastatel 1967–89.

Joonis 4. Remonditud jalatsid (tuhat paari) aastatel 1967–89.

Nagu ülaltoodud jooniselt nähtub, on aastane remonditud jalatsite arv perioodil 1967–89 (s.o 23 aasta jooksul) olnud suhteliselt püsiv. Ühelgi aastal ei ületanud parandatud jalatsite arv 33 tuhandet paari aastas ja vaid ühel aastal antud perioodi jooksul langes see näitaja alla 25 tuhande paari aastas (nimelt 1988. a parandati 24,9 tuhat paari jalatseid). Rekordaastad olid 1984 (32,3 tuhat paari), 1983 (31,8 tuhat paari) ja 1967 (32,2 tuhat paari jalatseid).

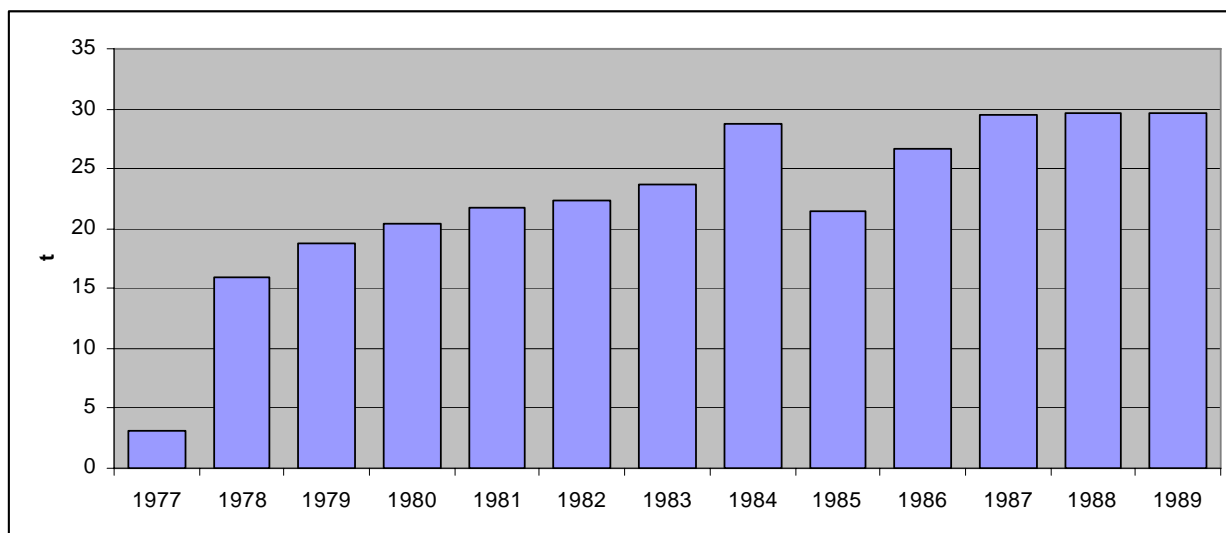
Seega parandatud jalatsite turg oli Võru teeninduskombinaadile teistsuguse dünaamikaga, kui trikooesemete või metallitööde turg. Seega, teeninduskombinaat suutis teenindada erineva

dünaamikaga turge. Sellest tulenevalt võib väita, et uuritav kombinat oli dünaamiline organisatsioon ja suutis lähtuda turu nõudlusest.

Remonditud jalatsite näide on siinkohal uuritava organisatsiooni olemuse lahtimõtestamisel oluline veel ühest aspektist. See tõestab, et organisatsiooni turuteenindamise muutus tulenes ikkagi turust, mitte muudest asjaoludest. Kui näiteks analüüsitaks ainult kootud trikoosemetete ja metallitööde mahtusid ja leitaks (nagu ka leiti) nende turgude puhul sarnase dünaamika (alguses kasv ja siis langus), siis võiks alternatiivselt arvata, et selline algne kasv ja hilisem langus võis tulla muudest asjaoludest kui turunõudlusest (nt käsumajandus, ressursside eraldatus vms).

Samas, kui on võtta ka alternatiivne näide (jalatsite remont), kus organisatsioon käitus teistsuguse turuloogika alusel (suhteliselt stabiilne, väikeste üles-alla võngetega turg), siis saab jääda kindlaks seisukohale, et teeninduskombinat lähtus teenuse mahtude suunamisel turust.

Toodud nõudluskäitumisega erinevat liiki dünaamika on aset leidnud keemilises puhastuses elanike tellimuste järgi töödeldud esemete osas. *Joonis 5* kajastab Võru teeninduskombinaadis tehtud keemilist puhastust mõõdetuna töödeldud esemete tonnides.

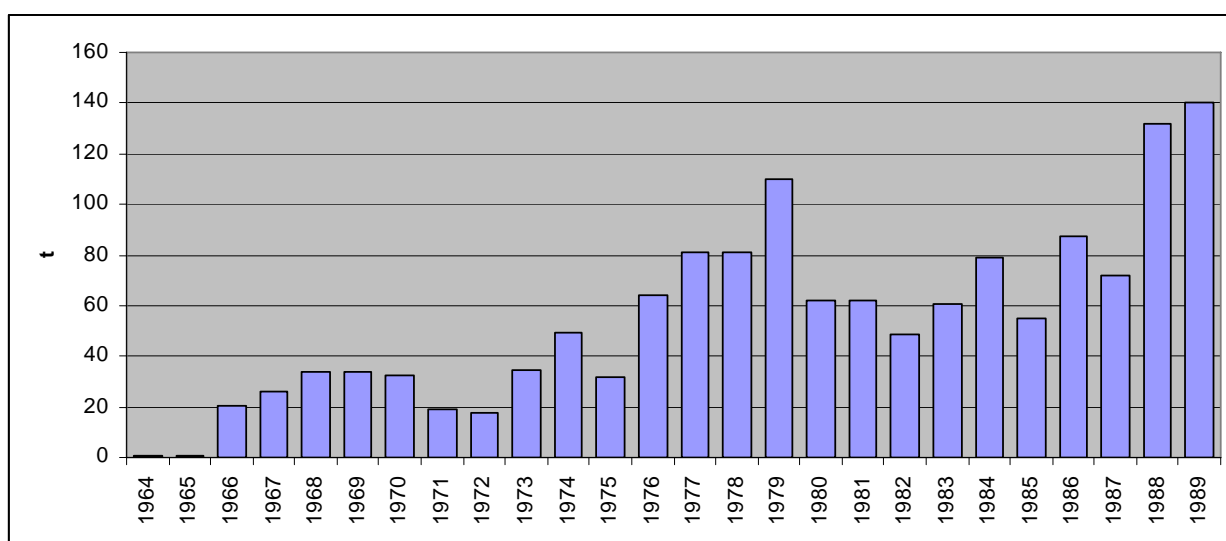

Joonis 5. Keemilises puhastuses elanike tellimuste järgi töödeldud esemed (tonn) 1977–89

Vormis 1-bõt kajastatakse keemilise puhastuse arvnäitajaid alates 1977. a (vt *joonis 5*), kus kasutati teenust 3,2 tonni esemete töötlemisel. Järgmisel aastal hüppas töötlemine 16 tonni peale ja edasi tõusis sujuvalt 18,7 tonnini. Peale seda jätkus sujuv tõus ja hilisem stabiliseerumine 30 tonni ligidale aastas.

Keemilise puhastuse näide tõestab, et Võru teeninduskombinaat suutis teenindada ka täiendavat tüüpi turgu – ehk siis teenuse mahu sujuv tõus ja seejärel stabiliseerumine. Tegemist oli võrreldes kootud trikooesemete, metallitööde ja jalatsite remondiga täiendavat liiki turudünaamikaga. Seega võib sarnaselt varasemate teenustega väita, et ka keemiline puhastus tõestab, et uuritav kombinaat oli dünaamiline organisatsioon ja suutis lähtuda turu nõudlusest.

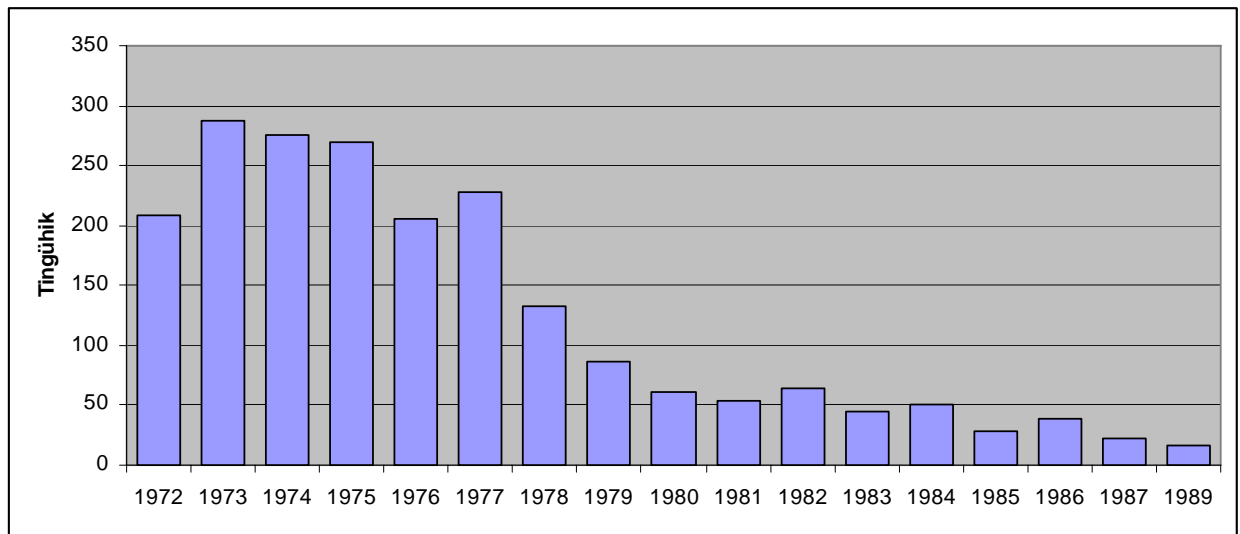
Neljandat liiki nõudluse dünaamika avaldub pesumajas elanike tellimuste järgi pestud pesu puhul. *Joonis 6* kajastab pesumajas elanike tellimuste alusel pestud pesu aastatel 1964–89. Pesu kogus on mõõdetud kuiva pesu tonnides.

Joonis 6. Elanike tellimuste alusel pestud pesu (kuiva pesu tonn) 1964–89

Pestud pesu joonise dünaamikat vaadates ei saa väita, et tegemist oleks selgelt, lineaarselt ja pidevalt kasvava turuga. Samuti ei saa väita, et toimus kasv ja siis kahanemine, nagu ei olnud ka stabiilset turgu. Tegemist on püsiva nõudlusega, kuid nõudluse maht on aastast aastasse muutunud. Esineb aastaid, kus paari aasta lõikes on olnud nõudluse maht võrreldav või on paari aasta lõikes teatud trendi väljatoomine võimalik. Samas pikemaajalises perspektiivis (26 aastat), on tegemist ebastabiilse turuga. Käesoleva töö kontekstis on eelkõige aga oluline rõhutada, et elanike tellimuste alusel pestud pesu nõudluse dünaamika näitab, et Võru teeninduskombinaat suutis rahuldada veel täiendavat tüüpi nõudlust. Seega oli teeninduskombinaat dünaamiline organisatsioon ja lähtus järjekordselt nõudlusest.

Eelnevatest erineva nõudluse dünaamikaga oli Võru teeninduskombinaadi poolt pakutud elamute remondi teenus (vt *joonis 7*).

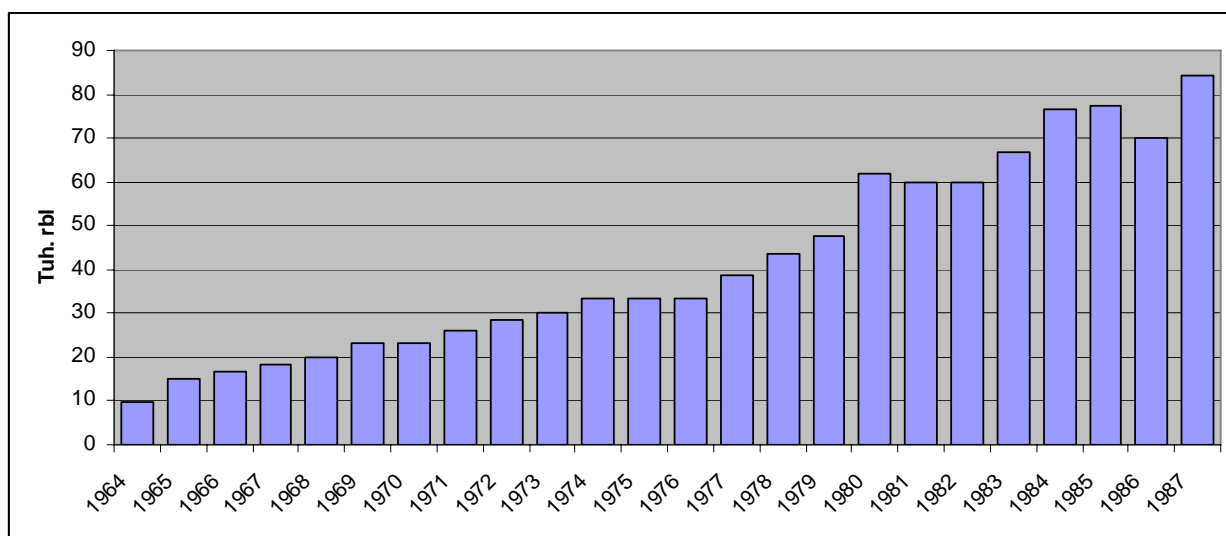
Joonis 7. Remonditud elamute maht aastatel 1972–89

Analüüsisel joonist on oluline tähelepanu juhtida sellele, et kõige kõrgem nõudlus teenuse järgi oli hetkel, kui teenust hakati osutama. Mida aasta edasi, seda väiksem on olnud remondinõudlus ja tulenevalt sellest on üha vähem maju ka remonditud. Tegemist on olnud läbinisti langeva turuga, mis küll realiseerus läbi teatud väikeste võngete, kuid trendi see ei muuda. Kas langev turg oli põhjustatud sellest, et inimesed ei tahtnud enam elamuid remontida lasta või võtsid seda tüüpi teenuste osutamise üle spetsialiseeritud ehitusorganisatsioonid ei ole antud töö kontekstis oluline. Tähtis on see, et Võru teeninduskombinaat mõistes oli tegemist langeva turuga.

Seega siinkohal on järjekordselt oluline tähelepanu juhtida Võru teeninduskombinaadi võimekusele rahuldada veel ühte tüüpi turunõudlus, ehk siis läbinisti langevat turgu. See, et organisatsioon sai sellega hakkama tõestab, et tegemist oli dünaamilise organisatsiooniga, mis lähtus oma tegevuses turunõudluse poolt ette seatud tingimustest.

Alternatiivina läbinisti langevale turule on Võru teeninduskombinaadi turukäitumise aspektist ja käesoleva töö eesmärgipüstitusest lähtuvalt oluline analüüsida ka läbinisti tõusvat turgu – fotograafiateenus allus sellisele turu nõudlusloogikale.

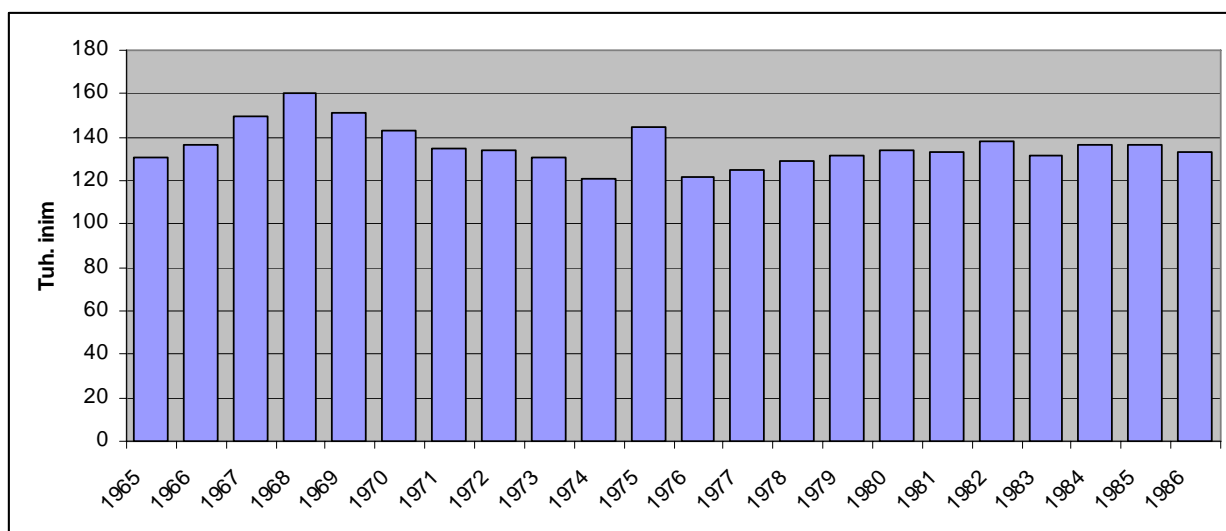
Joonis 8. Fotograafiateenuse maht (tuhat rubla) aastatel 1964–87

Jooniselt 8 nähtub et fotograafia teenuste maht on järjepidevalt kasvanud. On olnud üksikuid järgnevuse aastaid, kus teenuse maht on jäänud samaks või ka ühe aasta lõikes väga väikesel määral vähenenud, kuid üldiselt on tegemist selgelt tõusva turuga. Turu kasvu põhjus pole käesoleva töö ülesandepüstitust silmas pidades oluline, küll on oluline see, et teeninduskombinaat suutis selle mahu kasvuga kaasas käia.

Fotograafiateenuse osutamine on tõendiks, et Võru Teenindustootmisvalitsus suutis toime tulla ka üha suureneva nõudluse rahuldamisega suhteliselt kiirelt kasvaval turul. Ja kuna ettevõtte suutis kaasa minna teenuse nõudluse kiire kasvuga, siis suutis ta turule orienteerituna ressursse õigesti juhtida. Seega oli tegemist turu nõudlusest lähtuva organisatsiooniga (vastasel juhul ei oleks teenuse mahte kindlasti selles tempos kasvatatud – aeglasem kasv oleks olnud palju kergem juhtida ja mugavam taluda).

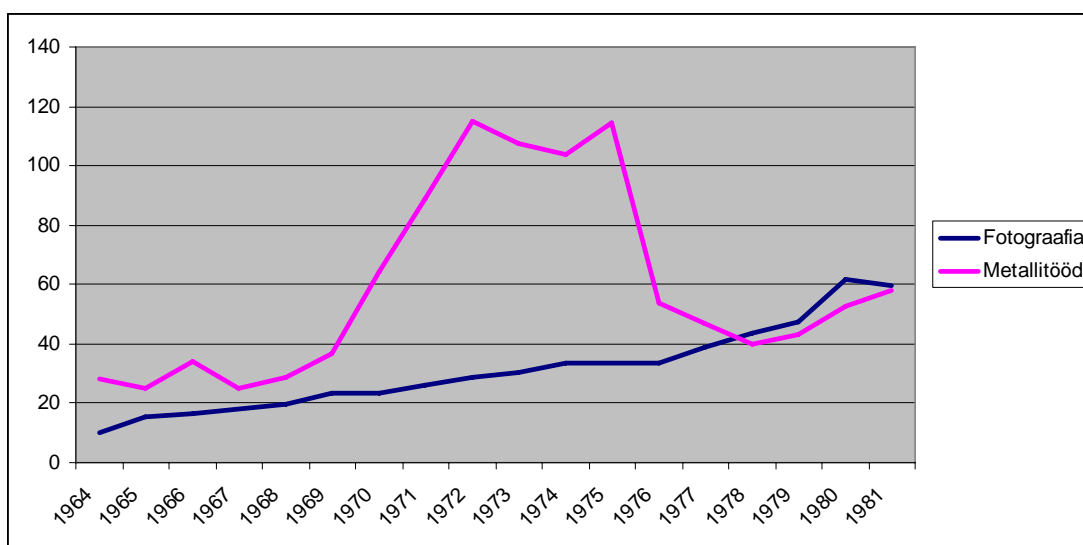
Parandatud jalatsite turule analoogse turunõudlusega on siinkohal toodud ka Võru teeninduskombinaadi tegevus juuksuriteenuse osutamisel. Joonisel 9 kajastub, et juuksuriteenuse turg olnud suhteliselt stabiilne, väikeste üles-alla võngetega turg. Nõudlus on juukslates pakutava järgi olemas olnud pidevalt teatud kindlal tasemel.¹¹¹

¹¹¹ Taustainfona elanike arv: Võru rajoonis 46 700, sh Võrus üle 17 000 ja Antslas 2000. A ja O taskuteatmik. 1987. Tallinn: Valgus. Lk 230, 232–233.

Joonis 9. Juuksuriteenuse maht (tuhad inimest) aastatel 1965–86

Käesoleva töö uurimisobjekti kontekstis on oluline kõrvutada ka erinevaid teenuseid nende omavahelise dünaamika paremaks väljatoomiseks. Järgneval joonisel on kõrvutatud metallitööd ja fotograafiat, mis kasutatud andmete kohaselt on mõõdetud tuhandetes rublades. Seega on kantavad võrreldava ja võrdlusanalüüsitava informatsioonina *joonisele 10*.

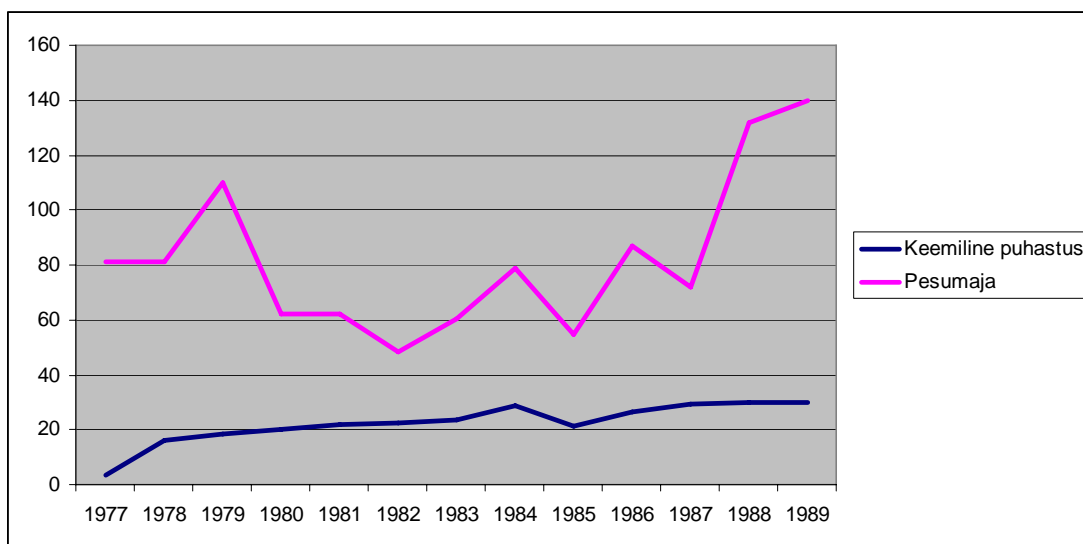

Joonis 10. Metallitööde ja fotograafia müügi võrdlus (tuhad rubla) aastatel 1964–81

Jooniselt 10 nähtub (ja mis tulenes ka eelnevalt toodud analüüsist) on metallitööde ja fotograafiateenuse osas tegemist täiesti erinevat liiki turunõudluse dünaamikaga, kuid teeninduskombinaat „Tamula“ suutis mõlemat nõudluse tüüpi edukalt rahuldada. Seega, veelkord tuleb tõdeda, et „Tamula“ oli dünaamiline (suutis rahuldada sedavõrd erineva dünaamikaga nõudlust) ja oli turule orienteeritud (kui ta ei oleks olnud, siis ülaltoodud kõverad oleksid pidanud joonisel

välja nägema suhteliselt sarnased, sest need oleks tulenenud näiteks käsu korras ette antud osutatava teenuste mahtudest vms). Toodud joonis on kontrastselt illustreeriv, et teeninduskombinaat „Tamula“ turud olid erinevad ja eeldasid erinevat turukäitumist (mida ka pakuti).

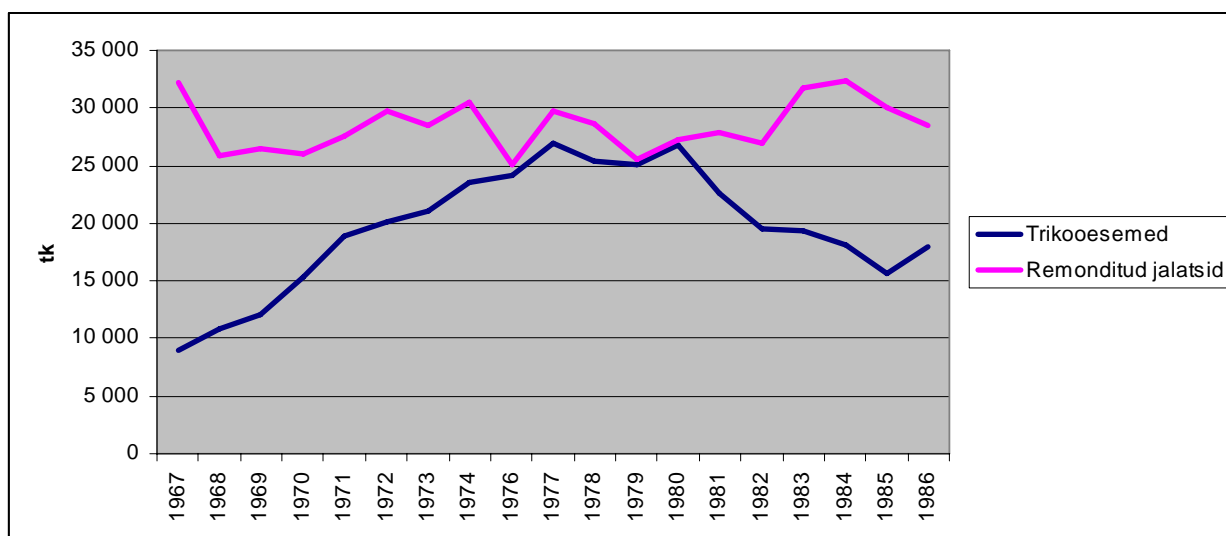
Joonisel 11 on teeninduskombinaat „Tamula“ pakutud teenustest kõrvutatud keemilist puhastust ja pesumaja teenust.

Joonis 11. Keemiliselt puhastatud ning pestud pesu (tonn) aastatel 1977–89

Keemilise puhastuse ja pestud pesu turunõudluse dünaamika on olnud erinevad. Kahte nõudlusedünaamikat võrreldes on pesu pesemine olnud suure, olgugi et ebastabiilse nõudluse mahuga turg. Keemiline puhastus on väikse nõudlusega, kuid suhteliselt stabiilne turg. Teeninduskombinaat „Tamula“ pidi olema piisavalt dünaamiline organisatsioon, et selliste erinevate turgudega samaaegselt tegeleda.

Järgneval joonisel on lisatud võrdlusesse kootud ja realiseeritud trikooesemete arv ning parandatud jalatsipaaride arv.

Joonis 12. Trikooesemete ja remonditud jalatsite arv aastatel 1967–89

Nagu eelnevalt töös analüüsitud, on trikooesemete ja parandatud jalatsite turg erineva nõudluse dünaamikaga. Teeninduskombinaat on edukalt saanud hakkama mõlema turu teenindamisega, millest järjekordselt tõestub selle ettevõtte dünaamiline iseloom.

Tabelis 3 on kokkuvõtvalt analüüsitud turud, paarisõnaliselt kirjeldatud nende turgude nõudluse dünaamikat ja vastatud küsimusele, et kas Võru TTV-l oli olemas suutlikkus iga turu nõudluse rahuldamiseks. Ehk siis, kas organisatsioon lähtus turust ja oli piisavalt dünaamiline, et seda turust lähtumise mentaliteeti reaalses elus ka praktikasse viia.

Tabel 3. Töös analüüsitud turgude nõudluse dünaamika ja suutlikkus neid turge rahuldada

Turg	Nõudluse dünaamika	Organisatsiooni suutlikkus nõudlust rahuldada
Kootud trikooesemed	Alguses kasv, siis langus	Suutlikkus oli olemas
Metallitööd	Alguses kasv, siis langus	Suutlikkus oli olemas
Jalatsite parandus	Stabiilne väikeste võngetega	Suutlikkus oli olemas
Keemiline puhastus	Sujuv tõus ja stabiliseerumine	Suutlikkus oli olemas
Pesumaja	Ebastabiilne turg	Suutlikkus oli olemas
Elamute remont	Läbinisti langev turg	Suutlikkus oli olemas
Fotograafia	Läbinisti tõusev turg	Suutlikkus oli olemas
Juuksur	Stabiilne väikeste võngetega	Suutlikkus oli olemas

Nagu tabelist 3 nähtub, oli vaadeldud turge nii sarnase kui ka väga erineva dünaamikaga. Analüüsitud kaheksa erineva turu puhul võis näha viite erinevat turunõudluse dünaamikat (kolmel juhul esines kordus). Turunõudluse erinevad dünaamikad on kokkuvõtlikult järgmised:

- alguses kasv, siis langus;
- stabiilne väikeste võngetega turg;

- sujuv tõus ja stabiliseerumine;
- ebastabiilne turg;
- läbinisti langev turg.

Võru Teenindustootmisvalitsusel oli olemas suutlikkus rahuldada kõiki kaheksat analüüsitud turgu, ehk siis viite erineva dünaamikaga turgu. See asjaolu tõestab veelkordselt seda, et tegemist oli dünaamilise (mittestaatilise) organisatsiooniga. See, et organisatsioon läks kaasa nende nõudluste dünaamikate jäljendamisega näitab veelkordselt, et tegemist oli turust lähtuva organisatsiooniga.

Eelnevas analüüsis on turudünaamika kirjeldamisel kasutatud erinevaid mõõtühikuid (tükke, tonne, teenindatud inimesi, rublasid). Kõik erinevates ühikutes tehtud analüüsid on viinud tulemuseni, et Võru Teenindustootmisvalitsus oli dünaamiline organisatsioon ja lähtus oma tegevuses turust. Asjaolu, et analüüsis on kasutatud erinevaid mõõtühikuid ja on jõutud samale tulemuseni, suurendab töö autori hinnangul saadud tulemuse usaldusväärust.

KOKKUVÕTE

„Kombinaat“ on sõna, millega võib assotsieeruda hiiglaslik ühele valdkonnale spetsialiseerunud organisatsioon, nt piimakombinaat, lihakombinaat. Tegelikult tähendas sõna „kombinaat“ nõukogude perioodil tehnoloogiliselt sõltumatute ja erinevat toodangut andvate väikeettevõtete koondist. Käesoleva uurimistöö kontekstis on tööstus- või teeninduskombinaat katusorganisatsioon, ühistel eesmärkidel koondunud ettevõtete rühmitus.

Lõputöö on ülevaade Võru Teenindustootmisvalitsuse (varasem nimi nii tööstuskombinaat kui ka teeninduskombinaat) põhiülesannetest ning nende muutumisest perioodil 1945–93. Selleks kirjeldatakse organisatsiooni põhitegevust. Kirjelduses on keskendutud organisatsiooni olemasolu eesmärgile ja pakutavatele teenustele, mis näitavad, kas ja kuidas muutus tegevuse fookus ajas.

Uurimise käigus eristusid organisatsiooni tegevuses kaks suundumust – tööstustoomine ja teenindamine. Lähtuvalt ettevõtte eesmärkidest kui ka nimest võib organisatsiooni ajaloo jagada kolmeks perioodiks: 1) tööstuskombinaadi (1945–62), 2) teeninduskombinaadi (1963–81), 3) teenindustootmisvalitsuse aeg (1982–93).

1945. aastal moodustati kohapealse alluvusega tööstuslikest ettevõtetest Võrumaa Täitevkomitee Võru Tööstuskombinaat, mille peaülesandeks oli kohaliku tööstuse väljaarendamine kohapealsete vajaduste rahuldamiseks. Tööstuskombinaat allus kohalikule, Võrumaa TSN Täitevkomiteele. Tegevusvaldkonnad olid: tekstiili-, õmblus-, naha- ja jalatsi-, trikoo-, toidu-, ehitusmaterjalide, metallitöötlemise, puidutöötlemise ja metsa-keemiatööstus. Lisaks *mitte-tööstuslik ala – teenindamine*, sh *juuksetööstus*. Lisaks täitevkomiteele saadi juhised ENSV Kohaliku Tööstuse Ministeeriumilt.

Jaanuarist 1951 reorganiseeriti maakondlikud tööstuskombinaadid rajoonide tööstuskombinaatideks, Võrumaa Tööstuskombinaadist sai Võru Rajooni TSN Täitevkomitee Tööstuskombinaat. Kombinaat hakkas alluma nii Võru rajooni täitevkomiteele kui ka valdkondlikule ministeeriumile, milleks oli ENSV Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium. Oli valdkondi, kus otsustaja oli ministeerium ning täitevkomiteega otsust kooskõlastati ja vastupidi.

Tööstuskombinaadi põhiülesannetes (laiatarbekaupade ja ehitusmaterjalide tootmine ning kohalike toorainete ümbertöötamine, samuti elanikkonna teenindamine) kasutati esmakordselt teenindamise mõistet.

Tõenäoliselt 1957. a suvel sai tööstuskombinaadist Võru Rajooni TSN Täitevkomitee Kohaliku Majanduse Kombinaat (kombinaadi koosseisu anti heakorra- ja kommunaalteenotete kontor), sellised kombinaadid allusid ENSV Kohaliku Majanduse Ministeeriumile. Veebruaris 1960. a nimetati kombinaat Võru Rajooni TSN Täitevkomitee Tööstuskombinaadiks "Tamula". Nende nimemuutuste kohta ei ole teada, kas ja kuidas muutus asutuse põhikiri.

N-ö tööstuskombinaadi periood kestis 1945 kuni 1962, s.o 17 aastat. Seda iseloomustas keskendumine tootmistegevusele. Iseloomulik oli allumine Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemia- tööstuse Ministeeriumile, õigemini, ministeerium juhtis tööstuse korraldamist kombinaadis ja muudes küsimustes alluti rajooni täitevkomiteele. Tegevusvaldkonnad üldjoontes püsisid – trikoo, õmblus, nahk- ja jalats, metall, ehitusmaterjalid. Vähenes toiduainetega seonduv (jahu ja tangained), lisandus mööblitööstus. Vormilises aspektis toimus sel ajajärgul mitmeid muutuseid, asutuse nimi muutus neljal korral.

Teine, teeninduskombinaadi periood algas 1963. aastal, kui tööstuskombinaadi nimi muudeti Võru Rajooni TSN Täitevkomitee Teeninduskombinaadiks "Tamula". Erialaselt hakati alluma vastloodud ENSV Kommunaalmajanduse ja Elanikkonna Elukondliku Teenindamise Ministeeriumile. 1960 aastatest on säilinud mitmed teeninduskombinaadi „Tamula“ reklaamid, neis on erinevaid teenuseid ja tooteid loetletud kümnete kaupa. Võrreldes tööstuskombinaadi perioodiga on suurem tähelepanu teenindamisel ning tehnika areng on toonud uued teenused.

1969. aastal muutus „Tamula“ ministeeriumile alluvus, hakati alluma vastmoodustatud ENSV Teenindusministeeriumile. 1977. a kinnitati teeninduskombinaadi „Tamula“ põhikiri vastavuses teeninduskombinaadi tüüppõhikirjaga. Võrreldes varasemaga ministeeriumipoolne juhtimine suurenes ja täitevkomitee oma vähenes. Kombinaadi tegevuse fookus keskendus teenindusele – sõna „tööstus“ enam ei kasutatud, põhitähelepanu oli teenindamisel (mh olid kasutusel mõisted *õmblusteenindus*, *trikooteenindus*). Põhiülesanne oli elanike teenindamine vastavalt elanike nõudmistele.

Teeninduskombinaadi periood kestis 1963 kuni 1981, seega 19 aastat. Nime Teeninduskombinaat „Tamula“ kandis asutus kõige pikemalt.

Kolmas periood algas 1982. aastal, kui rajoonides asuvad teeninduskombinaadid reorganiseeriti teenindustootmisvalitsusteks. Võru Teenindustootmisvalitsuse tegevuse aluseks oli nii põhikiri kui tüüpõhimääruse alusel koostatud Võru Teenindustootmisvalitsuse põhimäärus. TTV struktuuri puhul on varasemast rohkem tähelepanu allüksustel – teenindusministeeriumi süsteemi spetsialiseeritud koondised ja ettevõtted ja tootmisallüksused. TTV juhi ja rajooni täitevkomitee tähtsus mõneti tõusis.

Organisatsioon keskendus endiselt teenindamisele, üks põhiülesanne oli laialdaselt reklaamida ning informeerida teeninduspiirkonna elanikke pakutavatest teenindusliikidest ja –vormidest. Erinevates reklaamlehtedes rõhutati maal (linnast väljas) asuvate teeninduspunktide olemasolu. Organisatsiooni nimes on läbi aegade sisaldunud „Võru“, aga mitte sageli sõna „rajooni“, kuigi asutus tegutses algusaegadel eelkõige rajoonis ja on alati olnud suunatud maapiirkonna elanikele. TTV paljud teenindusliigid on tuttavad organisatsiooni algusaegadest – õmblemine, kudumistööd, metallitööd jne. Tehnika ja tootmise arenedes ja elatustaseme tõustes on teenused kaasajastunud, kuigi enamik toodetest olid samad, mis 1970ndatel.

1980. aastate keskpaigast algasid pöördelised ajad. Muutusid nii majanduslikud olud (hakati looma teeninduskooperatiive) kui riigikord. 1989. aasta jäi viimaseks tegutsemisaastaks Teenindusministeeriumile ja Võru Rajooni TSN Täitevkomiteele. Muutunud olud ja omandisuhted ning omandireform viisid teenindustootmisvalitsuse likvideerimiseni. Võru maavalitsus algatas likvideerimisprotsessi 1991. aastal, Võru Teenindustootmisvalitsus loeti lõpetatuks 1. mail 1993. aastal.

Lõputöö andis ülevaate Võru Teenindustootmisvalitsuse põhiülesannetest ning nende muutumist 1945–93. Esitatud uurimisküsimused olid:

- Kas ettevõtte oli staatiline, s.t püsis eesmärkide ja juhtimiskorralduse osas muutumatuna aastakümneid?
- Kas ettevõtte lähtus turust (elanike, tarbijate vajadustest) ning arvestas nendega?

Teeninduskombinaadi ja TTV perioodi teenustega seotud arvnäitajad kajastusid elanikkonna elutarbelise teenindamise aruandevormis nr 1-bõt. Lõputöö autor analüüsis töö empiirilises osas

kokku kaheksat teenindatud turgu. Analüüsitud kaheksa erineva turu puhul võis näha viite erinevat turunõudluse dünaamikat (kolmel juhul esines kordus). Turunõudluse erinevad dünaamikad on kokkuvõtlikult:

- alguses kasv, siis langus;
- stabiilne väikeste võngetega turg;
- sujuv tõus ja stabiliseerumine;
- ebastabiilne turg;
- läbinisti langev turg.

Teeninduskombinaadil „Tamula“ ja hilisemal Võru Teenindustootmisvalitsusel oli olemas suutlikkus rahuldada kõiki kaheksat analüüsitud turgu, ehk siis viite erineva dünaamikaga turgu. See asjaolu tõestab veelkordselt seda, et tegemist oli dünaamilise (mittestaatilise) organisatsiooniga. See, et organisatsioon läks kaasa nende nõudluste dünaamikate jälgimisega näitab, et tegemist oli turust lähtuva organisatsiooniga.

Tuginedes arhiivimaterjalidele saab kinnitada, et tegemist ei olnud organisatsiooniga, mis oleks eesmärkide või juhtimiskorralduse osas püsinud muutumatuna aastakümneid. Vastates teisele uurimisküsimusele tarbijate vajadustest lähtumise kohta, siis tuginedes pakutavate teenuste arvule, valiku suurusele, on vastus “jah”. Teenused ja tooted muutusid ajas ning nende hulk ajas kasvas.

Võru Teenindustootmisvalitsuse näitel võib nentida, et aastatel 1945 kuni 1991 läbisid tööstuskombinaadid, hilisemad teeninduskombinaadid ning nendest reorganiseeritud teenindustootmisvalitsused mitmeid organisatsioonilisi muudatusi. Läbi erinevate aegade oli ühine omadus mastaapsus – lai tegevusvaldkond, palju teenuseid, mitmed struktuuriüksused jne.

Selle lõputöö uurimisvaldkond annab mitmeid edasisi uurimisvõimalusi. Juhtimise alal on huvitav kombinaadi institutsioon ise – koosnemine erinevatest asutustest ja üksustest.¹¹² Kombinaadi juhtimine oli toona erinev praegustest tingimustest – juhtnõõrid tulid ning aruandlust oli tarvis esitada kahele organile, nii rajooni täitevkomiteele kui valdkondlikule ministriumile. Lisaks oli veel teisi huvigruppe, nt Võru linna täitevkomitee. Teenuste ja tarbimisajaloo valdkonnas on kombinaadi/teenindustootmisvalitsuse ajalool palju pakkuda.

---

¹¹² Vt lk 26–27. Nt üheskoos üksused tootmiskoondis „Lembitu“, koondise „Elektron“ töökoda, Kodumasinat Remondi Tehase kellasepa töökoda jt.

Huvitav on nii teenuste haare (riiete plisseerimisest arhiivide korrastamiseni¹¹³) kui ka teenused, mis ajalooõhõlma kadunud (iseteenenduslik habemeajamine¹¹⁴). Täiendavalt pakub kindlasti huvi ja edasist uurimisainest, kuidas sai eksisteerida nõukogude majandussüsteemis, mida nimetatakse käsumajanduseks, selline kvantitatiivses mõttes selgelt turule orienteeritud asutus.

---

¹¹³ Vt lk 18–19. Teenustööd 1963. a.

¹¹⁴ Vt lk 20. 1973. a.

KASUTATUD LÜHENDID

ENSV – Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik

KM ja EET Ministeerium – Kommunaalmajanduse ja Elanikkonna Elukondliku Teenindamise Ministeerium

NLKP – Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei

NSVL – Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit

RSN– Rahvasaadikute Nõukogu

TK – Täitevkomitee

TSN – Tööraha Saadikute Nõukogu

TTV – Teenindustootmisvalitsus

VAMA – Riigiarhiivi Valga osakond

KASUTATUD KIRJANDUS

Arhiiviallikad

Riigiarhiivi Valga osakond

VAMA.V-266. Võru Teenindustootmisvalitsus 1945–1993

VAMA.V-474. Võru Rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee 1945–1989

Võrumaa Muuseum

Fotokogu

Eesti Rahvusraamatukogu arhiivkogu

ARPt 64.01. Teeninduskombinaat "Tamula" [Pisitrükised]

Riigiarhiiv

ERA.R-2205. ENSV Kohaliku Majanduse Ministeerium 1957–1962

Eesti Filmiarhiiv

EFA.204. Eesti Teadeteagentuur AS 1940–1998

Kirjandus

A ja O taskuteatmik. 1987. Tallinn: Valgus.

Eesti ajalugu VI. 2005. Toim Vahtre, S. Tartu: Õpetatud Eesti Selts.

Eesti NSV teeninduse arengu põhisuunad XI viisaastakul. Vabariikliku teaduslik-praktilise konverentsi ettekannete teesid (Tallinn, november 1981. a). 1981. Koost Siimson, S. Tallinn:

Eesti NSV Ühing "Teadus", Kommunaalmajanduse ja Elukondliku Teenindamise Teaduslik-Tehnilise Ühingu Eesti Vabariiklik Juhatus, Eesti NSV Teenindusministeerium, Projekteerimise ja Tehnoloogia Instituut.

- Elanikkonna elutarbelise teenindamise aruande vorm nr 1-bõt koostamise juhend.* 1965. NSV Liidu Ministrite Nõukogu j.a. Statistika Keskkvalitsus. Tallinn: Eesti NSV KM ja EET Ministeerium.
- Elutarbelise teenindamise arendamise põhisuunad Eesti NSV-s aastail 1981–1985 ning ajavahemikuks kuni 1990. aastani.* 1982. Koost Kamratov, A. Tallinn: Eesti NSV Teenindusministeerium.
- Võru Teenindustootmisvalitsus.* 1985. Koost Lepik, V. Tallinn: Valgus.
- Hallmägi, V.** 1987. *Elutarbelise teenindamise majandamismehhanismi täiustamisest ja edasisest arengust.* Tallinn: Eesti NSV Ühing "Teadus".
- Hallmägi, V.** 1980. *Teeninduse edendamise põhiprobleemid.* – Eesti Kommunist, nr 8, lk 40–45.
- Jalasto, H.** 1981. *Elutarbelise teenindamise efektiivsuse tõstmise ja kvaliteedi parandamise probleeme.* Tallinn: Eesti NSV Ühing "Teadus".
- Kukk, K.** 2005. *Majanduskahjud.* – Rmt: Valge raamat. Eesti rahva kaotustest okupatsioonide läbi 1940–1991. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 125–154.
- Lember, E.** 1973. *Elu-olu. Kaubandus ja elutarbeline teenindamine.* Tallinn: Eesti Raamat.
- Lepik, V.** 1975. *Ajalooline ülevaade Võru teeninduskombinaadist „Tamula“.* [Käsikiri]. Võru. Võrumaa Muuseumis.
- Mertelsmann, O.** 2012. *Nõukogude statistika probleeme – allikakriitiline lähenemisviis.* – Eesti Ajalooarhiivi Toimetised, nr 19 (26), lk 515–527.
- Mertelsmann, O.** 2007. *Turumajanduselt käsumajandusele.* – Eesti Ajalooarhiivi Toimetised, nr 15 (22), lk 419–492.
- Paes, M.** 2008. *Hiumaa Teeninduskombinaat 1944–1962.* [Kursusetöö]. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. Viljandi.
- Raudik, V.** 1988. *Kooperatiivide päevaprobleeme.* – Teenindus. Informatsiooniseeria 7, nr 2, lk 7–9.
- Raudik, V.** 1989. *Kakskümmend aastat.* – Teenindus. Informatsiooniseeria 7, nr 2, lk 10–14.
- Talimets, K.** 1980. *Tarbivate nõudmiste kasvu silmas pidades.* – Rahva Hääl 13.11.
- Tamm, M.** 2012. *Monumentaalne ajalugu.* – Loomingu raamatukogu, nr 28–30, lk 33.
- Truve, E.** 1988. *Isemajandamine ja enesefinatseerimine.* – Teenindus. Informatsiooniseeria 7, nr 1, lk 1–3.

Internetiallikad

- AIS. 2012. Arhiivi infosüsteem AISi otsing arhiivimoodustaja Võru Teenindustootmisvalitsus 1945–1993 kohta.

http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=5&tyyp=1&otsing_id=39121125130002852407&sort=0&active=1&id=213000002883&sess_id=1c3166e06f4b60d0d7bb805b80927654
(30.09.2012).

AIS. 2012. Arhiivi infosüsteem AISi otsing arhiivimoodustaja ENSV Teenindusministeerium 1969–1989 kohta.
http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=5&tyyp=1&otsing_id=39121021161451018599&sort=0&active=1&id=110000019374&sess_id=3ae81e384936f3e0e23e9462c0d23376
(21.10.2012).

AIS. 2013. Arhiivi infosüsteem AISi otsing arhiivimoodustaja ENSV Kohaliku Majanduse Ministeerium 1957–1962 kohta.
http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=6&tyyp=1&otsing_id=20130310150608782884&id=110000019129&sess_id=8915e71b9c6b5d7ccad15003a8ffa42b (10.03.2013).

AIS. 2013. Arhiivi infosüsteem AISi otsing arhiivimoodustaja ENSV Kohaliku Tööstuse Ministeerium 1940–1950, 1965–1988 kohta.
http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=6&tyyp=1&otsing_id=20130310105944019738&id=110000015845&sess_id=8915e71b9c6b5d7ccad15003a8ffa42b (10.03.2013).

AIS. 2012. Arhiivi infosüsteem AISi otsing arhiivimoodustaja ENSV Kommunaalmajanduse ja Elanikkonna Elukondliku Teenindamise Ministeerium 1963–1969 kohta.
http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=5&tyyp=1&otsing_id=39121111113153411820&sort=0&active=1&id=110000019189&sess_id=3ae81e384936f3e0e23e9462c0d23376
(11.11.2012).

AIS. 2012. Arhiivi infosüsteem AISi otsing arhiivimoodustaja Võru Rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee 1945–1989 kohta.
http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=1&otsing_id=39121125123823260381&sess_id=077094b7471e64805f521f28ad6c8f27&id=213000002007&naita_ridu=10&sort=0&active=1&pealkiri=&x=1&v_id=213000002008 (25.11.2012).

EKSS. 2012. Eesti keele seletav sõnaraamat sõna „kombinaat“ kohta.
<http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=kombinaat&F=M> (24.11.2012).

Värä, E. 2009. *Eraettevõtluse ja turumajanduse algus 1980. aastate lõpul.* – *Estonica*. Eesti Instituut.
[http://www.estonica.org/et/Eraettev%C3%B5tluse ja turumajanduse algus 1980 aastate l%C3%B5pul/](http://www.estonica.org/et/Eraettev%C3%B5tluse%20ja%20turumajanduse%20algus%201980%20aastate%20l%C3%B5pul/) (04.04.2013).

LISAD

Lisa 1 1964. a reklaam Teeninduskombinaat „Tamula“

Väikeses formaadis kakskeelne ja värviline brošüür.

Metalliremonditöökodad. Teostab autode ja mootorrataste tehnilist teenindamist, kapitaal- ja jooksvat remonti, parandab mootorsõidukite välis- ja sisekumme, laadib akusid. Samas valmistatakse elanikkonnale, asutustele ja organisatsioonidele mittestandardseid seadmeid ning tehakse igasuguseid metalli- ja plekksepatöid.

Kaalude ja metallist majapidamistarvete remondi töökoda. Remondib elanikkonnale, asutustele ja organisatsioonidele kaale ja mõõteriistu, paigaldab autokaale, teeb kaalude jooksvat kontrolli. Samas remonditakse pesumasinaid, kodumaiseid õmblusmasinaid, habemeajamisaparaate, juukselõikusmasinaid, tolmuimejaid, büroomasinaid, jalgarattaid jne. Teritatakse terariistu, parandatakse lukke ja valmistatakse võtmeid ning remonditakse jahipüsse. Valmistatakse ja parandatakse valgusarmatuure ja laualampe. Samas tehakse igasuguseid sepiustus- ja keevitustöid.

Kellassepad. Kellade remont

Muusikariistade ja papptaara valmistamine. Tellimusi keelpillide valmistamiseks, akordionite ja bajaanide remondiks võetakse vastu. Remonditakse klavereid. Klaverihäälestaja võtab vastu ka väljakutseid. Kartonaažitöökoda valmistab papptaarat.

Dekooriateljee ja klaasimistöökoda. Võetakse vastu tellimusi reklaami, loosungite, stendide, seinalehtede aluste, graniidist, marmorist ja valatud hauasammaste ja –plaatide ning betoonist hauapiirete valmistamiseks.

Aknaid klaasitakse töökojas ja kohapeal. Valmistatakse laua kattedklaase, klaasist lillealuseid, lavaraame, riuleid, mööbliklaase, „jäällill“ ukseklaase jne.

Mööblitöökodad. Võtab vastu tellimusi kõvale ja pehmele mööblile, puitdetailidele – aknad, ukсед jne. Samas remonditakse kõva ja pehmet mööblit ning valmistatakse puusärke.

Kudumistöökodad, villa ümbertöötlemine viltideks ja lõngaks. Tellimusi täidetakse tellija ja kombinaadi materjalist.

Villa võetakse ümbertöötlemiseks vastu ja vahetatakse lõnga ning viltide vastu.

Individuaalõmbluse töökodad. Moeateljee nais- ja meestöö osakond. Remonditakse üleriideid ning õmmeldakse ülikondi ja mantleid ateljee materjalist ka järelmaksuga.

Pesu õmblemine ja parandamine. Rõivaste kiirpressimine, juurdelõikus.

Plisseerimine, keemiline puhastus ja nukupolikliinik.

Nukupolikliinikus parandatakse laste mänguasju.

Sukasilmade ülesvõtmine ja plastikaatmantlite parandamine.

Kingsepad. Valmistatakse ja remonditakse jalatseid, tehakse jalatsite kiirparandust ning remonditakse nahkgalanteriikaupu.

Juuksurid ja kosmeetikakabinett. Võru linna töökodades teostatakse töid ka ettetellimise korras.

Fototööd. Ateljeedes tehakse ka fotolaboratoorseid töid ja võetakse vastu väljakutseid.

Saunad ja pesupesemine.

Teenindusbüroo ja küttekontor. Teenindusbüroo teostab elektririkete kõrvaldamist ja väikesi elektri-installatsiooni remonditöid, arhiivide korrastustöid, korterite remonti: valgendamist, tapeetimist, värvimist, küttekollete, katuste, uste, akende, tarade remonti; kaevurakete valmistamist ja kaevude remonti, küttepude tükeldamist, korterite koristamist, laste hoidmist, suvekorterite vahendamist, hobutranspordi ja hobutöid – aiamaade harimist Võru ja Antsla linnas.

Rändtöökogad teenindavad elanikkonda järgmistel aladel: villa vastuvõtmine ümbertöötlemiseks lõngaks ja viltideks; tellimuste vastuvõtmine uute jalatsite ja silmkoesemete valmistamiseks; jalatsite plastikaatmantlite, el. majapidamistarvete ja kellade vastuvõtmine remondiks; plisseerimise, keemilise puhastuse ja sukasilmade ülesvõtmise tööde vastuvõtmine; naiste- ja lasterõivaste juurdelõikamine; meeste- ja naistejuuksuri tööd.

Lisa 2 Teenindustootmisvalitsuste loomine

K. Talimets, ENSV teenindusministri asetäitja:¹¹⁵ Seni kasutatud teeninduse juhtimises ja selle organisatsioonilise struktuuri täiustamises peituvad reservid on tänaseks paljuski ammendatud. Praegu on igas rajoonis teenindussüsteemi peamiseks lüliks laia profiiliga teeninduskombinaat. Teenindusmahu kasvades, uue tehnika ja tehnoloogia rakendamisel väheneb sellise universaalse ettevõtte suutlikkus toime tulla vastava kaadri ettevalmistamise ja töötajate kvalifikatsiooni tõstmisega.

V. Hallmägi, ENSV teenindusminister:¹¹⁶ Teeninduses loodud tootmistehniline potentsiaal on kujundanud eeldused üleminekuks kvalitatiivselt uuele spetsialiseerumise etapile ja seda juba funktsionaalse tunnuse järgi. Üht tüüpi ettevõtete kätte koondatakse tellimuste vastuvõtt, tellijatega suhtlemine ja nende vahendamine, teist tüüpi ettevõtetesse aga tellimuste täitmine, s.t teeninduse tootmis-tehnoloogiline protsess. Esimesed on kohaliku alluvusega, teised vabariiklikud kõrgelt mehhaniseeritud tootmisettevõtted, millel on vajaduse korral filiaalid suuremates keskustes. Niisuguse suuna puhul saab kasutada kõiki eeliseid, mida annab paljude teenindustööde puhul esinev võimalus lahutada territoriaalselt tööde vastuvõtmine ja väljaandmine ning nende tegemine.

Tuginedes teiste liiduvabariikide, eriti aga Astrahani oblasti kogemustele, kuidas korraldada elutarbelise teenindamise tootmisalast ja territoriaalset juhtimist, on meie vabariigi teeninduse edendamine võimalik tingimusel, et koos uute tootmiskoondiste loomisega reorganiseeritakse ka rajooni teeninduskombinaadid teenindusvalitsusteks (teenindustööde valitsusteks). Viimased peaksid alluma rajooni täitevkomiteele ja Eesti NSV Teenindusministeeriumile, lähtudes eespool nimetatud põhimõttelisest võimalusest lahutada tootmine organisatsiooniliselt elanike otsesest teenindamisest.

Teenindustööde valitsused tuleb moodustada rajooni teeninduskombinaadi ja spetsialiseeritud teenindusettevõtete ja koondiste struktuuriliste allüksuste baasil, mis asuvad rajoonis, kusjuures teeninduskombinaatidel kaovad tootmise, tehnoloogia, tehnika, kaadri väljaõppe ja kvalifikatsiooni tõstmise, samuti materiaal-tehnilise varustamise ülesanded teenindustööde tegemisega seotud tööloikudes. Ühelt poolt rajooni teenindusettevõtete tegevusala aheneb ja piirdub rajooni elanike otsese teenindamise ja selle organiseerimisega, teiselt poolt aga laieneb selles varajasemast kitsamas küsimuste ringis nende tööpõld tunduvalt. Hõlmata tuleb kõik elanike otsese teenindamisega seotud küsimused, ka need, mis varem kuulusid spetsialiseeritud teenindusettevõtete (Kodumasinat Remondi Tehas, „Elektron“ jt) pädevusse. Rajooni teenindusvalitsus muutub kogu teenindussüsteemi ainuesindajaks kohapeal.

Rajooni teenindusvalitsusele antakse laialdased volitused ja õigused talle pandud ülesannete täitmiseks. Valitsuse juhataja käskkirjad teeninduse organiseerimisel saavad kohustuslikuks kõigile rajooni territooriumil asuvatele teenindusüksustele, sõltumata nende alluvusest.

---

¹¹⁵ Talimets, K. 1980. Tarbijate nõudmiste kasvu silmas pidades. – Rahva Hääl 13.11. Lk 2.

¹¹⁶ Hallmägi, V. 1980. Teeninduse edendamise põhiprobleemid. – Eesti Kommunist, nr 8. Lk 40–45.

Lisa 3 Elanikkonna elutarbelise teenindamise aruanne (vorm nr 1-bõt)

Jalatsid

- jalatsite parandus.
- jalatsite valmistamine individuaalse tellimuse alusel

Riiete, nahk- ja karusnahkesemete, peakatete ning tekstiil-galanteriitooted

- parandus
- individuaalõmblus

Trikootooted

- parandus
- individuaalõmblus

Elutarbeliste masinate ja metallesemete remont ja valmistamine

- sh garantiiremont
- sh telerite, raadiote remont
- sh külmikute, tolmuimejate remont
- sh kellade
- sh kinoaparatuuri remont
- teiste majapidamismasinate remont

Isiklike sõidukite tehniline teenindamine ja remont

- sh garantiiremont

Mööbel

- Valmistamine
- Parandus

Keemiline puhastus ja värvimine

Pesupesemine

- sh iseteenindamisega

Ehitus ja remonditeenindus

- sh elamuremont

Fotolaborite teenused

Saunateenindus

Juuksuriteenindus

Tarbeesemete üürimine

Transportteenused

Põllumajandussaaduste ümbertöötlemine

Rituaalteenused

Muud teenused

Teenindusettevõtetes töödeldud esemeid

- Jalatsite remont ja valmistamine – remonditud jalatsite arv (tuhanded paarid), individuaalse tellimise alusel valmistatud jalatsid (tuhanded paarid)
- Keemilise puhastuse ja värvimise ettevõtted – töödeldud esemete kaal (tonnides)
- Rõivaste õmblemiseks kasutatud kangaid (meetrites)
- Pesumajad – pestud kuiva pesu kaal (tonnides)
- Ehitus- ja remonditeenus – remonditud elamuid, ehitatud maju, gasifitseeritud elamuid
- Saunad, dušid – teenindatud elanike arv (tuhandetes)
- Juuksuriteeninduspunktid – teenindatud elanikke
- Sõiduautode tehniline teenindamine ja remont – remonditud sõiduautosid

Lisa 4 Empiirilises analüüsis kasutatud lähteandmed

		1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
arhiivaal		VAMA.V- 266.1-1.409	VAMA.V- 266.1-1.425	VAMA.V- 266.1-1.447	VAMA.V- 266.1-1.461	VAMA.V- 266.1-1.477	VAMA.V- 266.1-1.491	VAMA.V- 266.1-1.501	VAMA.V- 266.1-1.514	VAMA.V- 266.1-1.524	VAMA.V- 266.1-1.540	VAMA.V- 266.1-1.562	VAMA.V- 266.1-1.582	VAMA.V- 266.1-1.606	VAMA.V- 266.1-1.628
leht		12	14	6	1	4	32	55	32	30	33	1	1	1	14
teenindusettevõttes töödeldud ese	arvestuse alus														
Remonditud jalatsid	paarid				32258	25917	26,41	25,97	27,58	29,7	28,5	30,5		25,1	29,7
keemilises puhastuses elanike tellimuste järgi töödeldud esemete kaal	tonn														3,2
individuaaltellimuste järgi kootud ja realiseeritud (pealis)trikooesemete arv	tk				8970	10785	12051	15366	18907	20146	21100	23543		24145	27016
pesumajas pestud kuiva pesu elanike tellimuste järgi	tonn	0,51	0,66	20,32	26,4	33,9	33,8	32,4	18,9	17,3	34,6	49,2	31,7	64	81,1
remonditud elamuid	ühik									208	287	276	269	205	228
juuksuriteeninduspunktid	teenindavate arv		131	136,4	149,6	160,1	151,3	142,7	135	134	130,7	121	144,6	121,5	124,7
metalltoodete ja tehniliselt komplitseeritud elutarbeliste masinate ja aparatuuride parandus	tuh rbl	28,36	25,1	34	24,8	28,8	36,9	64,2	89	115	107,7	103,6	114,2	53,7	46,7
fotograafid	tuh rbl	9979	15,2	16,7	18,2	19,9	23,2	23,4	26,1	28,6	30,3	33,3	33,3	33,3	38,7
		1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
arhiivaal		VAMA.V- 266.1-1.648	VAMA.V- 266.1-1.667	VAMA.V- 266.1-1.692	VAMA.V- 266.1-1.708	VAMA.V- 266.1-1.731	VAMA.V- 266.1-1.756	VAMA.V- 266.1-1.781	VAMA.V- 266.1-1.803	VAMA.V- 266.1-1.827	VAMA.V- 266.1-1.843	VAMA.V- 266.1-1.850	VAMA.V- 266.1-1.856	VAMA.V- 266.1-1.861	VAMA.V- 266.1-1.864
leht		35	42	41	44	55	6 ja 7	58	89 ja 98	10 ja 13	75 ja 76	5	3	4	1
Remonditud jalatsid	paarid	28,7	25,6	27,2	27,8	27	31,8	32,3	30	28,5	28,2	24,9	28,2		
keemilises puhastuses elanike tellimuste järgi töödeldud esemete kaal	tonn	26	18,7	20,4	21,7	22,4	23,7	28,7	21,5	26,7	29,5	29,7	29,7		
individuaaltellimuste järgi kootud ja realiseeritud (pealis)trikooesemete arv	tk	25340	25150	26810	22569	19459	19378	18088	15681	17888					
pesumajas pestud kuiva pesu elanike tellimuste järgi	tonn	81	140,5	62	62	48,5	60,3	79,1	54,8	87,1	72	131,8	140,1		
remonditud elamuid	ühik	132	86	61	54	64	44	51	29	39	22		17		
juuksuriteeninduspunktid	teenindate arv	128,8	131,6	134,1	133,2	138,1	131,7	136,4	136,5	133,4					
metalltoodete ja tehniliselt komplitseeritud elutarbeliste masinate ja aparatuuride parandus	tuh rbl	40,1	43,1	52,7	58										
fotograafid	tuh rbl	43,4	47,6	61,8	59,8	60	66,8	76,4	77,5	70,1	84,5				

SUMMARY

In course of Soviet period services were provided in Estonia by institutions called service enterprises or services production enterprises. These were familiar terms for the people living and organizing their everyday activities during the Soviet years. Institutions were government owned, as all productive units and other institutions at the time.

The research topic of the present paper is The Formation, Tasks and Liquidation of Võru Services Production Enterprise. The goal of present work is to give an overview of the main tasks performed by Võru Services Production Enterprise (hereinafter referred also to as an Institution) and how did those tasks change in course of the period of 1945–93.

The present paper investigates and analyzes how the services were provided by the Institution. More specifically the paper seeks answers to the following research questions:

- did Institution be static in its activities, i.e. in respect of its goal achieving means and management principles in course of multiple years;
- did Institution consider market demand as its guiding force and applied this into the everyday service providing activity.

In respect of research questions it has to be mentioned that the Soviet service sector is a field of ample opportunities for further analysis. The present paper has been tightly focused on the mentioned research questions and thus sheds light only to certain part of this extensive research field.

The present research topic has distinctive importance because Soviet period economic history, especially service sector history, has not been researched and analyzed sufficiently. The new generation of people has not been in touch with Soviet period service sector and thus has no understanding how this sector operated and which were the advantages as well as disadvantages of this sector. The same time the new generation of people is the one shaping the face of Estonian economy today and they should have an understanding where our services sector comes from. Especially when taking that today's Estonian economy is highly specialized on service sector activities.

Every institution is influenced by the surrounding environment. While analyzing the Võru Services Production Enterprise the present paper also gives a brief overview of the surrounding environment present in Estonia over the abovementioned period of time. Macro environment has been brought in from the aspects which are directly attachable to influence the existence, activities and development of the Institution.

From structural point of view the present research paper has been divided into three separate chapters. First two chapters give an overview of the development of the Institution as well as describe and systematize the information collected in course of the research. The period covered in the first chapter is 1945–62 and the period covered in the second chapter is 1963–93. The third chapter analyzes the empirical data on which the proof of market responsiveness is being evaluated in the paper.

Soviet period statistics has not been generally considered to be very accurate. However, the decision was made in the present research to use quantitative data in order to search for trends over the period of twenty years. Taking the primary input data (based on the forms no *1-bõtt* filled by the Institution) concerning the quantities of services provided as basis the assumption has been made that these numbers are having of minimal amount of Soviet ideological influence and reflect relatively accurately the volumes of different services provided.

This is important to note here that according to the research results the Institution has been going through considerable transformation from strategic, structural and legal perspective. This change over the years indicates that the Institution was not static in its management activities and marketing attempts. The change seems to be regular and more rule, than an exception. This in turn brings out that the general assumption usually made that enterprises under Soviet rule were static and market distant is not entirely true.

The advertising played a critical role in marketing strategies and tactics of the Institution. One of the main tasks of the Institution was to inform general public (i.e. potential customers) of its services as widely as possible. Special purpose promotional bulletins were published which listed the services offered as well as the location of outlets providing those services. These bulletins became more sophisticated as time passed and were constantly upgraded in respect of changing possibilities of the Institution.

From empirical perspective eight different service markets were analyzed and five different demand patterns were discovered:

- initial growth followed by later decline;
- stabile market with small fluctuations;
- smooth growth and stabilization;
- unstable market;
- fully declining market.

The Institution had a capability to satisfy all mentioned market patterns which proves, that the organization was dynamic (i.e. was not static) and followed the market trends (i.e. was market oriented).

In order to be market oriented the Institution had to, and offered, over the time period new and upgraded services. New service improvements and launches seemed to be successful as organization developed and stayed on the market for a long period of time (even during Soviet period there were cases that some organizations disappeared or some branch offices closed down as a result of lack for demand – the Institution succeeded to prevent such a fate).

It has to be concluded hereby that the present research paper fills an important gap in analyzing recent economic history from the historical as well as market perspective. The institutions existed and worked at the time are largely under analyzed as well as their impact to our economic foundation is largely misunderstood. The present paper makes a small step in this gigantic work.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Eneken Ulmas (sünnikuupäev: 17.05.1976)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Võru Teenindustootmisvalitsuse kui institutsiooni põhiülesanded 1945–93”, mille juhendaja on Lea Leppik,
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, 15.05.2013